

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XVIII. č. 4

OKTÓBER - DECEMBER 2009

Zvykli sme si na euro?

Milé kolegyně a kolegovia,

v rámci dobrej tradície písania úvodníkov do Fóra archivárov členmi výboru SSA, prišiel rad i na mňa. Pretože je to tohtoročné posledné číslo, patrilo by sa písať o sviatkoch vianočných, želaniach do nového roku, prípadne bilancovať, čo sa nám podarilo, resp. nepodarilo stihnúť v už odchádzajúcom roku. Pri hľadaní témy na úvodník do tohto čísla, ma úplne automaticky napadla jedna téma – charakteristická pre môjho zamestnávateľa - bankovú inštitúciu – rok od prijatia eura. Aký to bol rok? Splnil naše očakávania? Zvykli sme si na nové platidlá? Odpovede na tieto otázky nie sú jednoduché, ale všetko má svoj pôvod v histórii. Veď neraz sme si museli v našich dejinách zvykať na nové peniaze, prispôbovať sa ich hodnotám (najmä po menových reformách) a osvojovať si ich vzhľad. Aj naša súčasná mena má svoju históriu. Už v máji 1950 sa začala realizovať myšlienka spoločnej Európy – plánom na vytvorenia Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (ESUO). Tento plán staval na myšlienke Jeana Monneta vybudovať jednotnú Európu. Základ tvorilo 6 štátov: Belgicko, Francúzsko, Holandsko, Luxembursko, Nemecko a Taliansko. V marci 1957 sa podpisuje Rímska dohoda o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS). Následne v auguste 1968 začala fungovať colná únia. Sedemdesiate a osemdesiate roky minulého storočia boli poznamenané voľbami do Európskeho parlamentu, vstupovaním nových členov do EHS, ale aj politickými zmenami v strednej Európe. Pár mesiacov po nežnej revolúcii bola prijatá Schengenská dohoda o odstránení colných a pasových kontrol na vzájomných hraniciach a o voľnom pohybe občanov určených štátov na ich území. V novembri 1993 vstupuje do platnosti Zmluva o Európskej únii (EÚ), po ratifikácii v členských štátoch. Dôležitým medzníkom bol rok 1998, kedy bola založená Európska centrálna banka. O štyri roky neskôr v januári 2002 začali obiehať prvé eurobankovky a euromince v 12-tich členských štátoch Európskej únie. V máji 2004 mala dôvod na oslavu aj naša krajina - vstup Slovenskej republiky a ďalších deviatich krajín do EÚ. Už 1. januára 2009 sme si, okrem osláv Nového roku, začali zvykať na novú menu – euromenu. A zvykáme si vlastne neustále. Ceny v obchodoch prepočítavame konverzným kurzom na slovenské koruny, v peňaženkách lovíme drobné euromince, poniektorí ešte v tajných skrýšach objavujeme už neplatnú slovenskú menu, vyrovnávame sa s celosvetovou finančnou krízou. V konečnom dôsledku sme sa stali Európanmi prvej kategórie. Oceňujeme voľný pohyb bez

hraníc, stabilitu euromeny najmä v porovnaní s dolárom, ale aj okolitými štátmi, ktoré sa ešte nezriekli svojej národnej meny. Verím, že budúcnosť ukáže, že prijatie eura bol dobrý krok pre náš štát a ekonomiku. Verím, že ďalšie generácie aj na základe zachovaných archívnych dokumentov, pozitívne ocenia toto rozhodnutie.

Milí kolegovia, želám Vám všetkým v nastupujúcom novom roku, pevné zdravie a nervy, pracoviská bez stresov a žabomyších hádok, veľa pohody a lásky v rodinnom kruhu, hodnotenie niektorých organizačných zmien s nadhľadom a v neposlednej miere nech je rok 2010 pre nás všetkých lepší ako ten predchádzajúci.

Mária Kačkovičová
Archív NBS

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica

**zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov,
ktoré sa konalo 24. novembra 2009 v Bratislave**

Program:

- 1) Otvorenie
- 2) Rozdelenie odboru archívov a registratúr MV SR
- 3) Exkurzia
- 4) Archívne dni 2010
- 5) Hospodárenie
- 6) Fórum archivárov
- 7) Webová stránka SSA
- 8) Rôzne

9) Záver

Zasadnutie otvorila predsedníčka Zuzana Kollárová s informáciami o zasadnutí zástupcov V 4 vo Varšave (10.-12. 12 2009). Prvou rokovacou témou novembrového zasadnutia výboru bolo rozdelenie MV SR - odboru archívov a registratúr na dva odbory, diskutovalo sa predovšetkým o otázkach kompetencií oboch odborov a dôsledkov tejto úpravy v praxi. Ďalším bodom v programe boli archívne dni, výbor odsúhlasil, že sa budú konať v Komárne v dňoch 25.–27. mája 2010.

M. Kačkovičová zhodnotila celoročné hospodárenie, stav účtu k dátumu zasadnutia bol 6756,28,- €, stav pokladne: 101,63,- €. Výbor odsúhlasil sumu 850,- € pre 7 osôb za tlmočnicke a prekladateľské práce na archívnych dňoch v Bojniciach a za zborník z tejto konferencie; cestovné vo výške 92,20,- € pre Z. Kollárovú (Archívne dni Rakúsko), 82,- € pre R. Ragača (Archívne dni Slovinsko), 133,46,- € pre M. Grófovú (Archívne dni Nemecko), ako aj sponzorské vo výške 450,50,- € pre poradú MV SR - odbor registratúr a správy dokumentov v Prešove (z toho: 150,- € poskytla firma EMBA; 298,- € poskytla firma SUNEDU) a sponzorské vo výške 99,60,- € pre Sekciu archívnictva a PVH Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV na vedeckú konferenciu *Otázky zemepanskej správy v Uhorsku*.

Exkurzia do maďarských archívov v Pannonhalme a Vesprému (5.–6. októbra) prebehla úspešne aj z hľadiska programu aj vyúčtovania, náklady činili 1059,20,- €, a preto bolo možné každému účastníkovi vrátiť 15,- €. V mene výboru sa za prijatie maďarským archívom a kolegom písomne poďakovala predsedníčka Z. Kollárová.

Členovia výboru pokračovali v zostavovaní nového čísla Fóra archivárov a zaoberali sa napĺňaním webovej stránky. Vyzdvihli aj finančnú pomoc firmy Bach systems, ktorá sponzorovala webovú stránku SSA sumou 165,- €. V bode rôzne sa výbor zaoberal biografickým slovníkom, predovšetkým organizáciou ďalších prác na tomto projekte. Výbor napríklad tiež odsúhlasil, aby sa deň otvorených dverí v archívoch v roku 2010 konal v júni ako medzinárodný deň archívov.

V závere zasadnutia sa všetci členovia vyjadrili k návrhu projektu Asociácie správcov registratúry s názvom *Ciele, stratégia a priority*. Členovia výboru po zvážení návrhu sa jednomyselne zhodli na neakceptovaní takého znenia projektu pre disproporcie so stanovami SSA a záujmom spoločnosti.

Zapísala: E. Machajdíkova, tajomníčka SSA

Z DOMOVA A ZO SVĚTA

79. nemecké archívne dni v Regensburgu

Keď mi koncom augusta 2009 zavolala naša predsedníčka SSA a spýtala sa ma, či by som sa nechcela zúčastniť zasadnutia nemeckých archivárov, súhlasila som. Veď kto by si nechal ujsť príležitosť zažiť skutočne mamutie zasadnutie archivárov (aspoň podľa toho, čo sa o nemeckých archívnych dňoch dalo v predstihu zistiť), ktoré sa s tým naším „v úzkom kruhu“ nedá ani porovnať, kde sa dajú veľmi rýchlo overiť znalosti z nemčiny (hlavne tej odbornej) a potom aj kvôli samotnému mestu Regensburg... Nielen preto, že priam fantasticky zachované a obnovené stredoveké jadro mesta o rozlohe približne 183 ha bolo v roku 2006 zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, ale aj preto, že toto mesto je previazané aj s našimi národnými dejinami 9. - 10. storočia.

Pohľad na Baziliku sv. Emeráma v Regensburgu z prístupového nádvorja k palácom kniežacieho rodu Thurn - Taxis obsahujúcej prvky karolínskej architektúry z 8. stor., v ktorej sa nachádza niekoľko krýpt vysvätených v 10.-11. stor. s ostatkami sv. Emeráma, regensburského biskupa - mučeníka a ostatkami sv. Wolfganga, diecézneho patróna.

Práve tu, na najsevernejšom bode Dunaja, už Rimania zriadili za cisára Trajána v r. 179 n. l. tábor pre légie Castra Regina, ktorého pôdorys je ešte dnes veľmi dobre čitateľný. Od roku 739 je Regensburg trvalým sídlom biskupa, čo potvrdzovala existencia nielen Dómu sv. Petra, dómskeho farského Kostola sv. Ulricha, biskupského dvora a dómskych panských dvorov, no nachádzali sa tu aj tri kláštory podriadené priamo kráľovi: Kláštor sv. Emeráma, dolná a horná katedrála, z ktorej sa po roku 1945 zachovali len zvyšky. Veď aj do Nitry sa vysvätením

kresťanského kostola Pribinovi v r. 828 dostalo patrocínium sv. Emeráma, ktoré je dodnes živé. Navyše sa Regensburg stal mestom, v ktorom sa rozmotával mocenský spor medzi Rastislavom a jeho synovcom Svätoplukom, ktorý knieža v r. 870 vydal Karolmanovi. Súd s ním prebiehal práve v Regensburgu a zmenou rozsudku smrti na oslepenie dožil v internácii v niektorom z juhobavorských kláštorov. Do Regensburgu priviedli franskí vojaci v r. 870 zajatého misijného arcibiskupa a pápežského legáta pre Veľkú Moravu a Panóniu Metoda, ktorý sa vracal z Ríma na Veľkú Moravu, kde s ním zinscenovali súdny proces kvôli neoprávnenému pôsobeniu na ich misijnom území a šírení herézy, odsúdili ho a väznili takmer poldruha roka v jednom z bavorských kláštorov. Napokon sa do tohto mesta dostal v r. 871 aj Svätopluk a po obvinení zo zrady bol uvrhnutý na istý čas do väzenia.

Celkom iné než naše, bolo už samotné prihlásenie sa aj vzhľadom na to, že členská základňa Spolku nemeckých archivárok a archivárov (ďalej len Spolku) počíta približne 2 500 členov a archívnych dní sa zúčastňuje viac ako tretina a k tomu ešte hostia zo zahraničia, vystavovateľov nepočítajúc. Zvládnuť organizáciu takéhoto podujatia nie je veru maličkosť. Archivári nájdu potrebné informácie o prednáškach, sprievodnom programe, ubytovaní, stravovaní, exkurziách na webe. Po zostavení si vlastného programu – výber konkrétnych prednášok, sprievodných podujatí a prihlásení sa poštou, faxom či e-mailom dostanú potvrdenie ich výberu či zamietnutie rezervácie účasti na niektorých prednáškach v prípade limitovaného počtu účastníkov a spolu s vyčíslenými poplatkami a vložným dostanú účet, ktorý sú povinní zaplatiť. Aj v tomto hrá čas a rýchle rozhodovanie sa do kariet organizátorom, pretože záujemcovia o účasť na archívnych dňoch sa akosi prirodzene rozdelia do dvoch skupín platiacich vložné – na tých, ktorí sa prihlásia a uhradia poplatky do 30. júna a na tých, ktorí tak spravia po 1. júli. Finančný aspekt prihlasovania sa na archívne dni umožňuje organizátorom relatívne rýchlo a presne zistiť počet účastníkov, od čoho sa ďalej odvíjajú priestorové požiadavky na prednášky i spoločné podujatia. V prípadoch písomnej žiadosti o stornovanie účasti do konca augusta sa členovi vracia plná uhradená suma, po 1. septembri sa z nej sťahuje manipulačný poplatok vo výške 10 €.

Rozhodla som sa svoj program poskladať maximalisticky – veď 30-stranová brožúra poskytovala na to veľmi veľa možností a štyri dni pobytu dostatok priestoru. No tomu, že sa tohto podujatia zúčastním, som uverila až vo Viedni po nastúpení do medzinárodného rýchlika.

V poradí už 79. zasadnutie Spolku nemeckých archivárok a archivárov na tému Archívy v digitálnej epoche sa konalo v dňoch 22.–25. septembra 2009 v priestoroch Univerzity Regensburg. Zasadnutia sa zúčastnilo okrem domácich, asi 850 archivárov aj 27 zahraničných účastníkov z 13 krajín Európy a 49 vystavovateľov v rámci fóra ARCHIVISTICA, ktorí predstavovali svoje technológie i nové produkty využiteľné v archívnictve. Keďže program dňa 22. septembra začínal pre členov spolku štyrmi štvorhodinovými paralelne prebiehajúcimi vzdelávacími prednáškami o 12. hodine a pre všetkých ostatných až o 14. hodine, rozhodla som využiť voľné predpoludnie a ako univerzitná archivárka prijať pozvanie a navštíviť na hodinu cesty regionálnym vlakom vzdialené mesto Ingolstadt. Prečo?

Budova tzv. vysokej školy postavenej v rokoch 1434-1436, ktorá bola sídlom univerzity v Ingolstadte v rokoch 1472-1800.

V roku 1472 tu vojvoda Ľudovít Bohatý z Landshutu a Ingolstadtu na podnet svojho humanisticky vzdelaného kancelára Martina Maira založil univerzitu, ktorej sídlom sa až do roku 1800 stala v rokoch 1434-1436 postavená budova tzv. vysokej školy (ide o skutočne veľkú a mimoriadne vysokú gotickú budovu). Do odchodu vlaku som si stihla pozrieť aj budovu dodnes nazývanú Stará anatómia so záhradou liečivých rastlín, katedrálu zasvätenú Panne Márii, kde na zadnú stranu hlavného oltára namaľoval r. 1572 H. Mielich výjav z univerzitnej dišputy, Krížovú bránu, radnicu, zámok s opevnením, v ktorom sídli Bavorské múzeum armády. Spoločný program pre účastníkov zasadnutia pokračoval medzi 14.00-16.00 hod. prednáškami v bloku nazvanom *Medzinárodné, národné a interdisciplinárne portály – aktuálny vývoj*. Medzi 16.00-18.00 hod. sa program opäť vetvil a paralelne prebiehali v štyroch blokoch prednášky a prezentácie vystavovateľov, v dvoch blokoch rokovania pracovných skupín pre archívnu pedagogiku i historickú vzdelávaciu prácu a prezentáciu povolania archivár navonok, v jednom bloku pracovné stretnutie so zahraničnými účastníkmi a v krátkom polhodinovom bloku už tradičné privítanie nových členov spolku. V najväčšej z deviatich prednáškových miestností zhruba vo veľkosti sály Opery SND v novej budove divadla v Bratislave o 18.30 hod. nasledovalo slávnostné otvorenie rokovania Spolku, na ktoré nadviazal svojou viac než hodinovou úvodnou prednáškou na tému *Historické vedy v digitálnej epoche* Peter Haber zo švajčiarskeho Bazileja. Po 20.00 hod. nasledovala recepcia bavorského štátneho ministra pre vedu, výskum a umenie, na ktorú boli pozvaní účastníci rokovania, vystavovatelia i hostia.

Dňa 23. septembra začalo rokovanie o 9.00 hod. spoločným blokom prednášok týkajúcich sa nových pracovných a komunikačných procesov v archívoch. Medzi 11.00 -13.00 hod. prebiehali zasadnutia dvoch sekcií pre hodnotenie elektronických podkladov a tradičné vzdelávanie ako aj pre vzdelávaciu prácu v sieti, na ktorých odznelo 7 prednášok. Od 14.00 hod. v poldruhodinových blokoch prebiehalo rokovanie odborných skupín: pre štátne, komunálne,

cirkevné archívy, archívy panstiev a rodové archívy, hospodárske archívy, archívy parlamentov, politických strán, nadácií a spolkov, archívy médií, archívy pre vysoké školy a vedecké inštitúcie. Medzi 17. - 19. hodinou prebiehali paralelne prednášky zaradené do ďalších dvoch sekcií, ktorých spoločným menovateľom boli dve témy – *Archívy ako poskytovatelia on-line služieb* a *Open Access a archívy*. Po 20.00 hod. nasledovala spoločná večera v príjemnom prostredí reštaurácie *Prázdné vrece* nachádzajúcej sa v obrovskej niekoľkopochovej budove bývalej obilnej sýpky postavenej v rokoch 1597-1598, v ktorej dvoch horných poschodiach je umiestnená galéria moderného umenia.

Dňa 24. septembra prebehlo v predpoludňajších hodinách valné zhromaždenie Spolku, na ktorom bol zvolený jeho nový predseda. Tejto časti programu sa zahraniční hostia nezúčastňovali. Do začiatku prednášok bolo teda dostatok času na prehliadku mesta a jeho pamätihodností. Od 14. hodiny prebiehali opäť paralelne tri štvorhodinové podujatia určené len členom Spolku v rámci ďalšieho vzdelávania archivárov a podujatia pre ostatných, akými bola historicko - umelecko-pamiatkarsky poňatá prednáška o dejinách obnovy stredovekého jadra Regensburgu a pódiová diskusia na tému *Úloha archívov v digitálnej epoche*. Oficiálnym záverom 79. nemeckých archívnych dní bol večerný hodinový koncert barokovej organovej hudby v rokokovo prestavanej Starej kaplnke, vybudovanej Ľudovítom Nemcom (826-876), ako hradnej kaplnky. Na organ vysvätený pápežom Benediktom XVI. hral organový majster Franz Raml. Keďže večer ešte len začínal, spolu s kolegami z Čiech a Slovinska sme vytvorili skupinu, ktorá sa vydala za kultúrou – vo františkánskom kostole, dnes slúžiacom ako galéria, bol slávnostne otvorený ďalší ročník dva mesiace trvajúceho podujatia nazvaného *Donumenta 2009*, v rámci ktorého je každý rok predstavená kultúra a umenie jednej z krajín, ktorou preteká Dunaj. Tohto roku to bolo Slovensko, ktoré okrem výstavy moderného výtvarného umenia a výstavy fotografií prezentovalo filmami režisérov Martina Šulíka, Juraja Lehotského, Vlada Fischera, Marka Škopa, Martina Repku či Štefana Uhera aj súčasnú filmovú tvorbu. Ďalej bolo naplánovaných niekoľko divadelných, tanečných a jazzových vystúpení, séria prednášok zameraných na históriu, kultúrne a umeleckohistorické dedičstvo, židovské kultúrne dedičstvo, politiku a hospodárstvo, tradičnú kultúru i kultúru všedných dní, jazyk, literatúru, hudbu, výtvarné umenie, film a divadlo. Zaujímavým iste bolo aj čítanie spisovateľky Ireny Brežnej z jej v nemčine vydanom románe *Najlepšia zo všetkých svetov*. Podujatie sa uskutočnilo pod záštitou európskeho komisára pre vzdelanie, kultúru a mládež Jána Figela, štátnej ministerky pre spolkové a európske záležitosti v úrade bavorského štátneho kancelára Emilie Müller, ministra kultúry SR Mareka Maďariča, primátora mesta Regensburg Hansa Schaidingera a prezidentky Ústrednej rady Židov v Nemecku Charlotte Knobloch.

Regensburg - Rezidencia používaná bavorskými vojvodami najneskôr od r. 976, prestavaná nimi v r. 1196 a tzv. rímska veža postavená ako pokladnica v r. 1210 z rímskych kvádrov, sú zvyškami hradu bavorských vojvodov a zároveň najstaršími zachovanými reprezentačnými budovami v Bavarsku; v súčasnosti sa tu nachádza 5-hviezdičkový hotel, v pozadí veže Dómu sv. Petra.

Na posledný deň 25. septembra boli pripravené pre účastníkov rôzne približne dvojhodinové exkurzie a návštevy archívov, ktoré si záujemcovia už pri prihlasovaní záväzne objednali, keďže každá skupina mala obmedzený počet. Mimochodom rovnako sa dal využiť čas hneď v prvý deň do oficiálneho otvorenia 79. archívnych dní. V ponuke boli tri rôzne zamerané prehliadky mesta - na rímske pamiatky, na sakrálnu architektúru a na stredovekú meštiansku architektúru, ďalej dve prehliadky Dómu sv. Petra s križovou chodbou a kaplnkami sv. Štefana a Všetkých svätých, prehliadka múzea v budove ríšskeho snemu, ktorý tu pravidelne zasadal od r. 1594, dve prehliadky mestského a dve prehliadky ústredného biskupského archívu, prehliadka univerzitnej knižnice, ktorá pripravila aj dve tematické prednášky: *Digitalizovaný historický reklamný archív v Univerzitnej knižnici Regensburg* a *Projekty digitalizácie Univerzitnej knižnice Regensburg*. Pre náročnejších to boli dva celodenné výlety. Jeden do rezidenčného mesta Amberg pri príležitosti 975. výročia prvej písomnej zmienky o ňom spojenej s návštevou Štátneho archívu v Ambergu, prehliadkou historického centra a paláca kurfürsta, radnice, Baziliky sv. Martina, budovy maltézskeho rytierov s farským Kostolom sv. Juraja a diecéznou knižnicou, druhý do kláštora Weltenburg spojeného s návštevou haly oslobodenia a plavbou cez prielom Dunaja do Kelheimu.

Čo dodať na záver? Asi len to, že si veľmi vážim možnosť zúčastniť sa za slovenskú stranu takéhoto odborného podujatia, ktorú som dostala a mohla navštíviť mesto s tak bohatou históriou a nádhernými pamiatkami, ktoré v priebehu niekoľkých minút dokáže každému návštevníkovi učarovať na celý život.

Mária Grófová
Archív UK

Fenomén rodiny v minulosti Slovenska

Rodina ako najmenšia a najzákladnejšia jednotka spoločnosti je v posledných rokoch častou témou výskumov rôznych spoločenskovedných odborov. Slovenskí, českí a maďarskí odborníci mali možnosť prezentovať výsledky svojho bádania na konferencii **Fenomén rodiny v minulosti Slovenska**, ktorá sa uskutočnila v dňoch 22. – 24. septembra 2009 v Bardejove. Jej organizátormi boli Sekcia pre dejiny miest a Sekcia pre dejiny rodov Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, Štátny archív v Prešove – pobočka Bardejov a Historický ústav SAV.

Konferencia bola nabitá zaujímavými a kvalitnými príspevkami, medzi ktorými dominovali projekty pracovníkov Historického ústavu (HÚ) SAV. Organizátori sľúbili uverejnenie celých textov na webovej stránke *Forum historiae* a v zborníku *Historické štúdie*, preto sme z takmer 40 prednášok vybrali len niekoľko ukážok, ktoré sa najviac dotkli „fenoménu rodiny“. Podrobnejšie sa venujeme druhej sekcii konferencie, ktorej rokovacím jazykom bola maďarčina.

Hneď v úvodnom príspevku objasnila Tünde Lengyelová termín *familia*, vzniknutý zo slova *famulus* (domáci sluha). Pôvodne tento termín znamenal „majetok muža“ a vyjadroval vlastnícky vzťah muža k jeho žene, deťom, otrokom, dobytku a ostatnému majetku. Prednášateľka načrtla vývoj rodiny od prehistorických čias do súčasnosti, pričom sa sústredila na neľahké postavenie žien v rodine, ktoré pretrvávalo v podstate až do 20. storočia. V spoločnosti presne určujúcej a tolerujúcej len podriadené a závislé postavenie žien sa mohli presadiť len výnimočne silné a emancipované osobnosti. Vladimír Segeš pripomenul poslucháčom, že aj panovnícke rody a dynastie, ktoré tvorili naše dejiny, sú vlastne tiež rodinami s charakteristickými príbuzenskými vzťahmi. Archeologička Hana Chorvátová sledovala fenomén rodiny postihnuteľný v archeologických nálezoch pochádzajúcich najmä z pohrebísk. Obmedzená možnosť interpretácie artefaktov dáva vzniknúť rôznym teóriám o postavení a živote jednotlivcov v rámci rodiny i celého spoločenstva.

Štúdium rodinných problémov analýzou archívnych prameňov dokumentovali viacerí prednášatelia. Príbehy zo života bardejovských mešťanov boli témou príspevku Márie Petrovičovej, ktorá skúmala mestské knihy z 15. storočia. Jozef Petrovič zase predstavil významné bardejovské rodiny zo 16. storočia. Rodiny žilinských mešťanov sa pokúsil zaradiť do širších európskych súvislostí Michal Bada. Miloslava Bodnárová prišla so zaujímavými štatistickými údajmi zo života rodín v mestách Pentapolitany v 16. storočí. K poznaniu mestských elít vo vinohradníckych mestách Modre, Pezinku a Svätom Jure už tradične prispievajú výskumy Michala Duchoňa. Rodiny lekárnikov v Trenčíne 16. storočia sledovala v prameňoch Viera Bernátová. Tri storočia národne uvedomelého a politicky činného rodu Pálkoviec s prehľadom prezentoval Zdenko Ďuriška. Iný pohľad na meštianske rodiny poskytli prednášatelia z Mestského múzea Bratislava (Marta Janovíčková, Elena Kurincová, Zuzana Francová, Anton Fiala), ktorí sledovali významné rodiny Bratislavy a spestrili podujatie ukázkami múzejných dokumentov. Úplne z iného pohľadu sa pozrela na fenomén rodiny Viera Obuchová, ktorá sa zaoberala bratislavskými robotníckymi kolóniami na prelome 19. a 20. storočia.

V centre pozornosti viacerých bádateľov boli významné šľachtické rody. Svadobné zvyklosti Esterházyovcov príťažlivo osvetlila Diana Duchoňová. Sobášna politika Pálfioviec v prvej polovici 17. storočia ako výsledok obchodných transakcií dominovala v prezentácii Anny Fundárkovej. Pálfiovicom venuje svoje výskumy aj Daniel Hupko, ktorý sa sústredil na vzťahy medzi členmi rodu na Červenom Kameni a v Smoleniciach. Spriaznenosť úradníckych rodín na Liptove v 18. storočí na príklade Okoličanioviec a Szentivánoviec rozobral Tomáš Janura.

Interdisciplinárny prístup k výskumu fenoménu rodiny umocnili príspevky ďalších odborníkov. Etnológovia Jozef Varchol a Nadežda Varcholová zaujali podrobným vysvetlením tradičných rodinných zvykov a obradov Rusínov – Ukrajincov na východnom Slovensku. Až do čiernej Afriky zaviedla poslucháčov etnologička a religionistka Lucia Pawliková, ktorá predstavila pre nás neznámy model polygamnej rodiny rozšírený aj v súčasnosti. Identifikáciu príslušníkov rodiny v priestore a čase na základe historického vývinu jazyka fundovane predniesol Pavol Žigo.

Druhá sekcia konferencie sa uskutočnila v zasadačke nedávno obnovenej budovy bardejovského archívu zariadenej historickými archívnymi skriňami z 19. storočia. Prednášky historikov z maďarských vedeckých inštitúcií tak odzneli v miestnosti, kde na auditórium vanul duch histórie. Poslucháčov zaujali erudovanými príspevkami, prostredníctvom ktorých sa ocitli v rôznych časových dimenziách od vrcholného stredoveku do konca novoveku. Prednáška Attilu Zsoldosa ilustrovala rodinné väzby medzi potomkami ostrihonského mešťana Syrliza, ktorí sa sobášmi etablovali aj v Stoličnom Belehrade. Referent nás oboznámil s „príbehom“ jedného ostrihonského paláca, resp. osudmi jeho majiteľov v rokoch 1240–1327 na základe výsledkov archívneho výskumu listín. Syrliz a jeho potomkovia boli kupci so súknom a vínom, paláce vlastnili v Ostrihome aj v Stoličnom Belehrade. V oboch lokalitách žila početná valónska komunita, ktorá sa zaoberala predovšetkým obchodom a remeslom a usadzovala sa v dôležitých centrách ako boli kráľovské a biskupské sídla. Syrliz tiež patril k osadníkom, ktorí pochádzali z románskych krajín.

O sídlach uhorského kráľovského dvora v stredoveku informoval István Tringli. Popri hlavnom meste – Budíne, jestvovali sídla – rezidencie kráľovského dvora. Do 13. storočia aj v Uhorsku fungoval kočovný systém ako v západnej Európe (*curia regalis, palatium regis, Pfalz*). Poslední Arpádovci už mali stále sídla v Starom Budíne, Budíne a krátku dobu aj v rumunských mestách Temešvár a Lippa. Od roku 1323 bol anjuovský kráľovský dvor vo Vyšehrade nad Dunajom, až kým ho v rokoch 1405–1408 Žigmund Luxemburský nepresťahoval do Budína. Rezidencia tu jestvovala až do osmanskej okupácie v roku 1541, ale za panovania Mateja Korvína bolo ďalšie sídlo dvora aj vo Vyšehrade nad Dunajom. V kráľovských sídelných mestách bolo nevyhnutné, aby mali dvorskí úradníci z radov rodovej elity paláce a pri palácoch si potom kupovali domy ich familiári. Obyvateľmi tretiny budínskych palácov tak v stredoveku boli šľachtici. Aristokrati sa vo dvorských funkciách v priebehu rokov menili, preto sa paláce tzv. kráľovskou výmenou dostávali do užívania predstaviteľov najvyššej šľachty aktuálne zapíňajúcej funkcie na dvore. Zväčša však mali rodové majetky vzdialenejšie položené od kráľovského sídla, preto sa usilovali získať aspoň jedno sídlisko na vidieku v okolí sídelného mesta, aby zabezpečili hospodárske zázemie pre svoj palác. Aj tieto sídla v dnešnej Peštianskej župe boli predmetom kráľovskej výmeny. Panovník ich podľa potreby mohol odňať a darovať podľa ľubovôle, pričom pôvodného majiteľa odškodnil iným majetkom. Kráľ potreboval mať svojho úradníka nablízku, preto nanútil výmenu majetkov. Po prvýkrát sa s kráľovskou výmenou stretávame v roku 1311.

Zaujímavá prednáška, ktorej obsah rozprúdil živú diskusiu, odznela z pera Enikő Csukovits. Porovnávala štruktúru rodiny v neskorom stredoveku v štyroch uhorských sídlach. V slobodnom kráľovskom meste v Košiciach, v sídle Hontianskej stolice vo Vinici, v mestečku Sziget v župe Šomod' a v dedine Keresztúr pri Rábe. Na základe daňových súpisov z roku 1520 zistila, že vo Vinici sa nachádzalo 44 domácností poddaných a žilo 348 osôb. Na jednu domácnosť teda pripadalo v priemere 7,9 osôb. V Keresztúre žilo len priemerne 6,3 osôb v jednej domácnosti, ktorých bolo 47 a obyvateľov 294. V 50. rokoch 16. storočia sa v jednej domácnosti v poddanskom mestečku tiesnilo priemerne až 13 osôb, čo súviselo aj s príchodom utečencov pred osmanskými dobyvateľmi. 371 rodín, t. j. 1 344 osôb obývalo 100 domácností. Podľa sčítania obyvateľov časti mesta z roku 1549 žilo v 119 košických domácnostiach priemerne len 3,8 osôb. Okrem daňových súpisov E. Csukovits analyzovala aj matričnú knihu Spolku sv. Ducha v Ríme z rokov 1446–1523, do ktorej sa zapisovali pútnici a členovia ich rodín, pre ktorých putovali do centra rímskokatolíckej cirkvi, aby získali odpustky. Najviac pútnikov z Uhorska bolo v Ríme pochopiteľne v jubilejnom roku 1500. Po odčítaní duchovných osôb jednu rodinu na konci stredoveku v Uhorsku tvorilo v priemere 3,43 osôb. Prednášajúca skonštatovala, že priemerná rodina v Uhorsku na konci stredoveku pozostávala z 3–4 členov a teda bola len 1–2-detná, pričom do úvahy vzala iba deti, ktoré sa dožili dospelého veku. Nabúrara tak predstavu o mnohopočetných a viacgeneračných rodinách. Samozrejme, markantné boli rozdiely na vidieku a v mestách, do úvahy je potrebné vziať aj množstvo ďalších aspektov, napr. konfesijný a pod.

Borbálya Benda prítomných uviedla do novoveku, keď poskytla prehľad o študijných cestách členov maďarskej a chorvátskej vetvy Erdődiovcov. Študujúci členovia chorvátskej vetvy

preferovali najmä Štajerský Hradec a talianske univerzity v Padove a Boloni kvôli ich blízkosti. Príslušníci druhej vetvy zase uprednostňovali univerzity vo Viedni a Trnave. Na vojenskú kariéru členov Forgáčovského rodu v 17. storočí sa zameril István Czigány. Žigmund Forgách na strane Habsburgovcov rokoval o mieri so Štefanom Bočkajom, v roku 1609 bol hlavným hornouhorským kapitánom a získal hajdúchov na kráľovskú stranu. Jeho brat Adam bol hlavným hornouhorským kapitánom v rokoch 1643–1645. Nedokázal však v roku 1663 zabrániť obsadeniu novozámockej pevnosti osmanskými oddielmi. Krajinské stavy ho obvinili z nevydarenej obrany, ale svoje meno a zvolenú taktiku očistil. Od roku 1670 bol dokonca krajinským sudcom až do svojej smrti v roku 1681. Jeho syn Šimon zradil kráľovskú dynastiu a pridol sa ku kurucom Františka II. Rákóciho. V roku 1706 bol zajatý a väznený do roku 1710. Potom emigroval spolu s vernými Rákóciho stúpenkami. O Šimonovi Forgáčovi pripravuje I. Czigány knižnú monografiu a na účastníkov konferencie sa obrátil s prosbou o pomoc pri hľadaní jeho portrétu.

Posledný príspevok druhej sekcie patril rodinnej stratégii v bratislavských nemeckých evanjelických rodinách v rokoch 1770–1848. Árpád Tóth priblížil voľbu remesla a povolania, výber študijných miest, sobášnu politiku v mestskej spoločnosti na prahu priemyselnej revolúcie. Vo vydavateľstve Kalligram vyšla jeho publikácia k uvedenej téme s názvom *Polgári stratégiák. Életutak, családi sorsok és társadalmi viszonyok Pozsonyban 1780 és 1848 között*, ktorá mapuje stratégiu 400 bratislavských rodín. Účastníkom prezentoval skúmanú problematiku na príklade rodín Tekuschovcov, Birnstingelovcov, Habermayerovcov, Würzlerovcov, Roykovcov a Zetterovcov.

V posledný deň konferencie vystúpila Mária Kohútová s príspevkom *Rodina na Slovensku v 17. storočí so zreteľom na roľnícke a vidiecke obyvateľstvo*, pričom sa venovala predovšetkým socioekonomickým a demografickým pomerom v niektorých obciach západného Slovenska vychádzajúc z ranonovovekých matričných záznamov. Mária Novosádová sa vo svojom príspevku *Vplyv sociálneho postavenia na prospech žiakov v minulosti Humenného a okolia* zamerala aj na edukáciu rómskej minority v prvej polovici 20. storočia. Štatisticko-demograficky boli koncipované príspevky Libora Bernáta *Sobášnosť v 18. storočí v ilavskom dekanáte* a Pavla Tišliara *Komparácia a klasifikácia domácností a rodín na príklade vybranej vzorky obyvateľstva Nitrianskeho okresu z roku 1919*.

Bardejovská konferencia ukázala, že výskum rodinnej problematiky v minulosti je prítlačivý pre bádateľov z viacerých vedných odborov. Z príspevkov vznikla zaujímavá skladačka informácií, ktorá je nenahraditeľným príspevkom k poznaniu dejín Slovákov, ale aj iných národností žijúcich na území Slovenska, a to zo všetkých sociálnych skupín.

Martina Orosová a Henrieta Žažová, Archív PÚ SR
Michal Bada, Historický ústav SAV

Exkurzia slovenských archivárov v Maďarsku

Po dvojročnej prestávke zorganizoval výbor SSA exkurziu, tentoraz k našim južným susedom. V dňoch 5. a 6. októbra 2009 slovenskí archivári navštívili Župný archív vo Vespréme a cirkevné archívy v oblasti Panónie.

Archivári z celého Slovenska sa už tradične zišli na Hlavnej železničnej stanici v Bratislave a po krátkej dvojhodinovej ceste ich už privítali v Župnom archíve vo Vespréme (*Veszprém Megyei Levéltár*). Mimochodom, o návšteve slovenských kolegov informovali na svojich internetových stránkach už v stredu 7. októbra. Po privítaní riaditeľom archívu Istvánom Hermannom, nás zástupkyňa riaditeľa Hajnalka Vörös Márkusné oboznámila s históriou archívu a prácou tunajších archivárov. Župné archívy v Maďarsku podliehajú pod právomoc župných celkov a sú v odlišnom postavení v porovnaní s našimi archívmi. Vesprémsky župný archív sa nachádza v renovovanej budove bývalej poddôstojníckej školy, vo veľmi peknom prostredí, s moderným vybavením a účelne zariadenými pracovňami, čo mnohí naši kolegovia mohli len ticho závidieť. Vedúca bádateľne Réka Jakab predviedla moderný digitálny systém evidencie bádateľov a dochádzky. Szabolcs Nagy, vedúci pracovnej skupiny pre predarchívnu starostlivosť hovoril o budovaní počítačových databáz pri evidencii a spracovaní fondov. Nasledovala prehliadka budovy archívu. Mňa osobne najviac oslovili klimatizované depoty pre stredoveký materiál a špeciálna trezorová miestnosť na uloženie najstarších a najväzácnejších listín. Z pracovného hľadiska by aj naši archivári určite ocenili jeden deň v týždni, ktorý maďarskí kolegovia môžu venovať vlastnej bádateľskej a výskumnej činnosti.

Po prehliadke archívu a obede v príjemnej reštaurácii, nás už čakala prehliadka hradu, starého mesta a arcibiskupského paláca. Pôvodné starobylé mesto stojí na 5 pahorkoch. Prvá uhorská kráľovná Gizela s manželom sv. Štefanom tu dala postaviť kostol a v roku 1001 založila biskupstvo, čím sa mesto stalo jedným z centier rímskokatolíckej cirkvi. Vo Vespréme korunovali manželky panovníkov, preto ho nazývajú aj mestom kráľovien. Ako poslednú tu korunovali kráľovnú Zitu v roku 1916. K najvýznamnejším pamiatkam patrí Bazilika sv. Michala, gotická kaplnka kráľovnej Gizely a biskupský palác postavený v neskorobarokovom slohu. Keďže mesto bolo dlho okupované Turkami, ktorí ho zničili, zachované umelecké pamiatky sú až z obdobia baroka a neskorších slohov. Väčšina z nich sa nachádza v nádhernom komplexe budov na hrade. Od roku 1993 je Vesprém sídlom arcibiskupa.

Počasie bolo ukázkové, výklad Hajnalky Vörös Márkusné, zástupkyne riaditeľa, ktorá nás sprevádzala po celý čas erudovaný, takže sme si všetci vychutnali krásny jesenný deň a atmosféru mesta. Návšteva Arcibiskupského a Hlavného kapitulárneho archívu spojená s ukázkami najväzácnejších listín a prehliadkou budovy arcibiskupského paláca, ktorý nie je bežne sprístupnený, patrila k ozajstným zážitkom. Hlavne ženy ocenili, okrem dobového zariadenia a elegantných priestorov, množstvo perfektne udržiavaných kvetín a rastlín v každej miestnosti paláca. Sprievodcom v arcibiskupstve nám bol kolega archivár Balász Karlinszky.

V neskorých popoludňajších hodinách sme sa presunuli (po krátkej zastávke na kávičku v známom kúpeľnom stredisku Balatonfüred) na polostrov Tihany. Je to malý výbežok pevniny do jazera Balaton, kedysi dávno to bol vraj samostatný ostrov. Na jeho pahorkoch už od 11. storočia stojí benediktínsky kláštor a kostol. Zakladajúca listina opátstva je z roku 1055 a obsahuje najstarší záznam v maďarskom jazyku vložený do latinského textu. My sme mali možnosť vidieť túto listinu na druhý deň v origináli. Z pôvodnej budovy opátstva sa zachoval len dolný kostol s masívnymi stĺpmi v románskom slohu a hrobom kráľa Ondreja I. Nad ním je postavený kostol a kláštor v barokovom slohu. Kostol sme si prehladli, žiaľ, do opátstva pre neskorú hodinu nás už nepustili. Tak nám ostal aspoň čas pokochať sa nádhernou vyhlídkou na Balaton, poprechádzať sa v úzkych uličkách, poobdivovať *paprika-ház* a vychutnať si pokojnú podvečernú atmosféru Tihane so zapadajúcim slnkom. Inak sme v úzkych uličkách mohli oceniť aj bravúrnosť jazdy pána vodiča nášho autobusu, ktorý na centimetre vyberal zákruty medzi domami.

Na druhý deň bola v pláne najprv návšteva cisterciánskeho opátstva v Zirci. S históriou opátstva nás oboznámil popredný maďarský odborník na cirkevné dejiny a dejiny rádov, brat Levente Ferenc Hervay, OCist. Cisterciánsky kostol a kláštor patrí k najstarším fungujúcim v Maďarsku, opátstvo bolo založené už v roku 1182. Prehliadka zreštaurovaných priestorov kostola bola umocnená organovou hudbou. V priľahlej budove kláštora sa nachádza okrem iného múzeum a prekrásna knižnica Antala Regulyho, ktorá je filiálkou Krajinskej Széchenyiho knižnice.

Po Zirci nasledovala návšteva Benediktínskeho opátstva v Bakonybéli. Benediktínsky kláštor založil v roku 1018 sv. Gunterus pri svojej misijnej ceste do Uhorska. Kláštor mal pohnutú históriu. Jeho činnosť obnovili traja mnísi z Pannonhalmy v roku 1998, ktorí tu žijú podľa pôvodných regúl benediktínskeho rádu a z toho, čo sami dopracujú a predajú vo svojom obchodíku. Chudoba a skromnosť bola typická aj pre brata podpiora Anzelma Vásarhelyiho, OSB, ktorý nás oboznámil s históriou kláštora a kostola zasväteného u nás málo známemu svätcovi sv. Mauríciovi. Zaujímavosťou v Bakonybéli boli omše v slovenskom jazyku, ktoré tam slúžili ešte v 19. storočí. Obec totiž po vyhnaní Turkov dosídlili okrem iných aj Slovákmi.

V popoludňajších hodinách druhého dňa sme ešte navštívili Benediktínske hlavné opátstvo v Pannonhalme. Rozsiahly komplex budov tisícročného opátstva sa nachádza na Vrchu svätého Martina a je na zozname svetového dedičstva UNESCO. Knieža Gejza tu v roku 996 založil prvú uhorskú cirkevnú inštitúciu. Zo stredovekých pamiatok sa zachovali gotické stĺpy v suteréne kostola a prekrásna *Porta Speciosa* postavená v 13. storočí s červenými mramorovými stĺpmi s bohato zdobenými motívami vytesanými z vápenca. Kedysi slúžila ako kostolná brána pre rehoľníkov, ale dnes sa nachádza vnútri budov, ktoré postavili až v novoveku. Obdiv si zaslúžila aj tunajšia knižnica s 360-timi tisíckami zväzkami historických tlačí. V prednáškovej miestnosti archívu Pannonhalskeho opátstva nám potom kolega archivár Tamás Dénesi ukázal najcennejšie listiny – originál zakladajúcej listiny Tihanskeho opátstva z roku 1055, bibliu z 13. storočia či prvé písomné doklady uhorskej štátnosti.

Keďže vstupné do benediktínskeho opátstva nám veľkoryso odpustili, ušetrené forinty sme nakoniec hromadne minuli v kláštornej predajni suvenírov. Spokojní s vydarenou exkurziou, plní

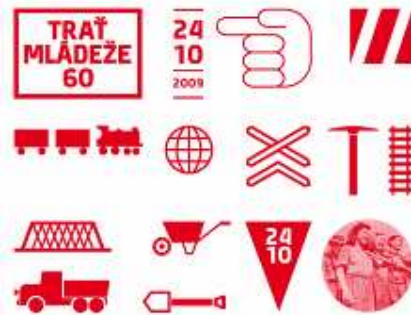
dojmov aj nových poznatkov sme už okolo ôsmej hodiny večer boli naspäť v Bratislave. Každý účastník mi určite potvrdí, že to bola vynikajúco zorganizovaná a veľmi poučná exkurzia. Naša vďaka patrí všetkým organizátorom, ale predovšetkým PhDr. Elenke Machajdíkovej za zabezpečenie všetkých praktických náležitostí a Mgr. Gáborovi Strešňákovi, ktorý bol hlavným tlmočníkom celej akcie. Na záver by som odkázala kolegom, ktorí váhali zúčastniť sa, že raz vidieť je lepšie ako stokrát počuť.

Daniela Pellová
ŠA v Prešove

Trať mládeže 60 alebo Čo ukrývajú albumy priamych účastníkov?

Železničné spojenie z Hronskej Dúbravy je jedným z možných prístupov do Banskej Štiavnice. Táto 21 km dlhá trať, nazvaná Trať mládeže, bola kolektívnym pracovným počínom takmer 41 000 mladých ľudí. Jej výstavba prebiehala v rokoch 1948–1949. Povoynové nadšenie, ktoré tvorilo pozadie celého projektu, bolo už v roku 1949 postupne zastrešované politickou ideológiou. Spomienky na Trať mládeže sú však pre účastníkov stavby, dnes takmer osemdesiatnikov, naďalej najmä symbolom ich mladosti. Pri príležitosti 60. výročia sprevádzkovania tohto vlakového spojenia sa 24. októbra 2009 uskutočnilo v monumentálnom objekte železničnej stanice v Banskej Štiavnici podujatie s názvom *Deň Trate mládeže*, ktorého spoluorganizátormi boli o. z. Štokovec, priestor pre kultúru, mesto Banská Štiavnica a Železnice Slovenskej republiky.

Projekt pozostával zo série výstav, filmových projekcií, jazdy mimoriadnym parným vlakom zo Zvolena cez Hronskú Dúbravu do Banskej Štiavnice, divadelnej *performance* atď. V priestoroch železničnej stanice boli prezentované výsledky medzinárodného fotoworkshopu Štiavnické veduty a workshopu študentov Ateliéru priestorových komunikácií z Vysokej školy výtvarných umení Bratislava, ktorých témou bola Trať mládeže. Filmové médium bolo v spolupráci so Slovenským filmovým ústavom zastúpené celovečerným filmom *Oceľová cesta* (1949), dokumentmi *Údolie radosti* a *Čarovný prút* a dobovými žurnálmi, ktorých projekcia prebiehala taktiež v priestoroch železničnej stanice. K dokresleniu historických súvislostí prispela aj prezentácia fotografickej dokumentácie z albumov pamätníkov v digitálnej podobe prostredníctvom *slideshow*. Podujatia sa zúčastnilo približne 200 návštevníkov, z nich takmer 50 boli priamymi účastníkmi výstavby Trate mládeže.

Grafika projektu Trať mládeže 60, ktorej autorom je mladý grafický dizajnér Marek Chmiel.

Čo všetko však samotnému podujatiu predchádzalo?

Myšlienka usporiadať akciu tohto druhu prišla na svet asi o 4 mesiace skôr. Zámerom bolo smerovať projekt ako nezávislý a apolitický. Pokus o nezávislý pohľad a o uchopenie témy bez ideového sentimentu bol zároveň cieľom celej myšlienky. Všetci partneri si uvedomovali na jednej strane príťažlivosť tejto témy ako jednej z etáp historického fenoménu „stavieb mládeže“ so všetkými jeho dopadmi na jednotlivca, na strane druhej - spomienkový optimizmus priamych účastníkov výstavby Trate mládeže. Hneď od začiatku bol, ako súčasť akcie, plánovaný zber dokumentačného materiálu týkajúceho sa danej témy, ktorý je vo vlastníctve žijúcich účastníkov a nebol dosiaľ zverejnený. Práve tieto fotografie dokumentujú výstavbu Trate mládeže aj z jej „neformálnej“ stránky, z pohľadu jednotlivých účastníkov, vtedy mladých ľudí. Zvolená bola forma zberu materiálu v digitálnej podobe, a to najmä kvôli vhodnosti digitálneho formátu pre spôsob, akým bola jeho prezentácia plánovaná a v neposlednom rade aj kvôli významu, ktoré tieto dokumenty mali a dosiaľ majú pre ich majiteľov. Na tento účel bola v júli 2009 vyhlásená výzva a zriadené mobilné číslo a mailová adresa. Výzva bola zverejnená na internetových stránkach www.vlaky.net, www.stokovec.sk, šírila sa tiež sieťou e-mailov ŽSR a ZSSK CARGO, letákmi vyvesenými na železničných staniciach, prostredníctvom *citylightov*, v regionálnej tlači a osobnými kontaktmi.

V prvej fáze zberu materiálu zareagovala najmä skupina ľudí aktívne využívajúcich internet a to jednak deti a vnúčatá priamych účastníkov stavby a vlakoví nadšenci a fanúšikovia. Ich príspevkom boli nielen skeny fotografií z ich rodinných archívov, ale aj skeny výstrižkov článkov z dobovej tlače, ktoré dokumentovali výstavbu Trate mládeže. Cenným prínosom boli tiež poskytnuté kontakty na účastníkov a v neposlednom rade aj vyjadrenie podpory celej akcii. Zlomovým okamihom bolo uverejnenie výzvy v regionálnej tlači a formou letákov na železničných staniciach, ktoré oslovili aj vekovo staršiu skupinu.

Počet priamych žijúcich účastníkov výstavby Trate mládeže, ktorí zareagovali na uverejnenú výzvu sa počas 3 mesiacov rozšíril na takmer 60. Vďaka ich iniciatíve sa podarilo v digitálnej podobe zozbierať, a tým aj zachrániť, približne 350 autentických fotografií. Ich autormi sú jednotliví účastníci, amatérski fotografi, niektoré pochádzajú od fotografa Sergeja Protopopova, ktorý dlhodobo pôsobil v Banskej Štiavnici. Okrem fotodokumentácie zaslali 3 účastníci v rukopise

aj vlastné spomienky na toto obdobie ich života, ktoré vyhotovili po 60. rokoch. Zvlášť významným a zaujímavým dokumentom je potom sken denníka jednej z účastníčok, v ktorom popisuje svoje dojmy z otvorenia Trate mládeže, na ktorom sa zúčastnila. O ochote účastníkov porozprávať po 60. rokoch svoje zážitky a dojmy z prežitého sa organizátori presvedčili aj sami. Na zaznamenanie ich spomienok vo forme *oral history* je momentálne posledná príležitosť. V následnosti na akciu Deň Trate mládeže bola podaná žiadosť o grant na vydanie publikácie, ktorá by predstavila najpodstatnejšiu časť získaného materiálu s dôrazom na jeho autenticitu a historicko-umeleckú pravdivosť, po ktorej sa plánuje odovzdanie kópie digitálnych dokumentov do niektorej z pamäťových inštitúcií.

Pracovná skupina pred tabuľami, kde sa každodenne hodnotil pracovný výkon všetkých skupín.

Zľava: Ladislav Halama, Karol Daňo, Ladislav Barborík, (asi) Emil Karhan a neznámy spolupracovník. Foto: Archív Ladislav Halama.

Prostredníctvom zberu spomenutých materiálov bolo možné rozvinúť projekt, ponímaný v prvej fáze ako kultúrna akcia pre širokú verejnosť, aj do záchrany materiálu, ktorý sa v tejto chvíli nebojím nazvať archívnym. Úspešnosť realizácie pôvodnej myšlienky bola založená v prvom rade na osobnom prístupe a angažovaní sa organizátorov, na ich ochote komunikovať nielen medzi sebou, ale aj s jednotlivými priamymi účastníkmi. Na záver si dovoľím, aj na margo čerstvého diskusného príspevku riaditeľa Slovenského národného archívu PhDr. Radoslava Ragača, PhD. publikovaného v Slovenskej archivistike (RAGAČ, R.: Ad: Pamätníky slovenských profesorov v Nemecku. In: *Slovenská archivistika*, roč. XLV, 2009, č. 2, s. 132–133.) ešte krátku poznámku. Verím, že archívárom nie je nutné vysvetľovať zmysel investícií do vecí, ktoré majú opodstatnenie a reálny výsledok. Archívne dokumenty sa nachádzajú všade okolo nás, je nutné si ale uvedomiť, že veľké množstvo z nich sa bez vyvinutej iniciatívy na ich získanie, ktorá musí vychádzať z nás, archívárov, stratí alebo zničí. Spolupráca na podobných projektoch s interdisciplinárnou tematikou, ktoré organizujú rôzne občianske združenia či organizácie, by mohla otvoriť cestu nielen k ich záchrane, ale aj k spropagovaniu archívov prostredníctvom akcií otvorených širokej verejnosti.

Katarína Bodnárová, Archív výtvarného umenia SNG
Zuzana Bodnárová, o. z. Štokovec, priestor pre kultúru

Odkaz na pergamene

Archív literatúry a umenia SNK sa zapojil do unikátneho medzinárodného interdisciplinárneho projektu.

V priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine sa v dňoch 4. a 5. novembra 2009 uskutočnil odborný seminár s názvom *Odkaz na pergamene*. Predstavil výsledky trojročnej práce tímu odborníkov na projekte *Prieskum, konzervovanie a kultúrno-historické zhodnotenie pergamenových dokumentov v SNK*, ktorý bol realizovaný s finančnou podporou Agentúry pre podporu vedy a výskumu. Zo Slovenskej národnej knižnice na projekte spolupracovali tri odborné pracoviská – odbor reštaurovania a konzervovania dokumentov, Archív literatúry a umenia a Národný bibliografický ústav. Pretože jedným z cieľov projektu bolo aj moderné interdisciplinárne spracovanie pergamenov, k spolupráci boli prizvaní odborníci z Ústavu hudobnej vedy SAV, Katedry archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Slovenskej národnej galérie, Pamiatkového úradu SR a Ústavu molekulárnej biológie SAV. K úspešnému priebehu prác prispeli tiež kolegovia zo Židovského múzea, Národnej knižnice a Národného archívu v Prahe, ako aj Ateliéru reštaurovania papiera, knižnej väzby a dokumentov v Litomyšli, ktorý je súčasťou Fakulty reštaurovania Univerzity v Pardubiciach.

Samotnej realizácii projektu predchádzal prieskum a výber pergamenov vo fondoch a zbierkach oddelenia literárnych rukopisov a oddelenia hudobných rukopisov Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Do projektu bolo napokon zaradených celkom 200 pergamenových dokumentov slovenskej, českej, nemeckej, francúzskej a talianskej proveniencie, ktoré z časového hľadiska možno ohraničiť 11. až 20. storočím, pričom väčšina dokumentov pochádzala zo 14. – 15. storočia. Väčšia časť zachovaných pergamenov je súčasťou zbierky jednotlivín a zbierky rukopisov historických knižníc na Slovensku. Z typologického hľadiska sa predmetom výskumu stali stredoveké kódexy, hlavne fragmenty kódexov zachovaných vo väzbách tlačených a rukopisných kníh, ktorých obsahom sú stredoveké liturgické texty, biblické texty, texty kanonického práva a odpisy literárnych a filozofických diel. Druhú skupinu pergamenov tvoril stredoveký a novoveký listinný materiál svetských a cirkevných vydavateľov, hodnoverných miest, stolíc a šľachtickej elity.

Väčšina sledovaných pergamenov bola písaná latinsky (154), ostatné nemecky (10), slovensky (3), maďarsky (1), česky (1), pričom osobitnú pozornosť venovali riešitelia stredovekým hebrejským fragmentom (27) a pamiatkam zo staroslovienskeho obdobia písaným hlaholským písmom (4). Stredoveké notované rukopisy boli podrobené hudobno-paleografickej analýze spojenej s porovnaním jednotlivých notačných systémov. Výsledkom inej paleografickej analýzy bolo určenie možností datovania, lokalizovania a overenia pravosti pergamenových dokumentov. Prieskum ukázal, že až 80 fragmentov pergamenov nemožno datovať a lokalizovať inak ako pomocou písma. Súčasťou projektu bolo aj umelecko-historické zhodnotenie písárskych a figurálnych iniciál a iluminácií kódexov a listín zachovaných na pergamene.

V rámci projektu boli pergameny podrobené aj prieskumu ich fyzického stavu a zloženia. V programe Microsoft Access 2003 bol pre každý skúmaný dokument vytvorený osobitný záznam, ktorý okrem všeobecných údajov (vlastník, signatúra, typ dokumentu, jazyk dokumentu, typ písma, počet pisárov) obsahuje aj podrobnú charakteristiku skúmaného dokumentu. Do pripraveného formulára boli zaznamenané jeho rozmery, druh zvieratá, ktorého koža bola pri jeho výrobe použitá (koza, ovca, teľa, zajac, srnec), typ záznamového prostriedku a jeho farba (atrament, ceruzka, pigment, guľôčkové pero), údaje o pečati (obsah, forma, tvar, farba, obal), o zložení dokumentu (horizontálna, vertikálna orientácia, počet zlomov, plôch, informácia o plikách), výzdobe (iniciála, iluminácia...), druhu poškodenia, spôsobe konzervovania (za sucha, štetcom, gumou) a dezinfekcii dokumentu. Súčasťou jednotlivých záznamov bola aj fotodokumentácia stavu dokumentu pred a po konzervačných zásahoch, ktoré sa týkali mechanickej, resp. chemickej očisty jeho povrchu, vystierania a vyrovnávania zvlnených dokumentov, mechanickej očisty pečatí a špagátov, ako aj priebehu základných konzervačno-stabilizačných procesov. Program umožnil sledovať zaznamenané informácie v tabuľkových súhrnoch a podľa zvolených kritérií aj v grafických výstupoch.

Organizátori predstavili účastníkom seminára historické i moderné technológie výroby pergamenu, mikroskopické metódy stanovenia stupňa poškodenia pergamenu i výsledky analýzy pigmentov na pergamenoch. Nemenej zaujímavá bola prezentácia využitia DNA metódy pri identifikácii živočíšneho pôvodu pergamenu v prípadoch, keď tento údaj nebolo možné zistiť pomocou mikroskopu. Na vybranej vzorke dokumentov uskutočnili aj podrobnú analýzu mikroflóry, ktorá prispieva k postupnej degradácii pergamenov. Testovanie vlastností pergamenu po aplikácii hydrolyzovaného kolagénu potvrdilo jeho využitie pri tvorbe faksimile dokumentov a merania priehľadnosti v rôznych častiach pergamenu zase spojitosť hrúbky pergamenu so stupňom jeho poškodenia.

V rámci projektu sa skúmaným dokumentom v mnohom pomohlo – tak v oblasti ochrany, spracovania, aj sprístupnenia. Hneď v prvej etape boli jednotlivé pergameny uložené do špeciálne vyrobených obalov z alkalickej NK lepenky. Pred dotykom ich chránia priehľadné polypropylénové fólie s voľným vetraním. Všetky dokumenty boli zdigitalizované vo formáte JPG v rozlíšení 600 dpi a uložené na DVD. Súbežne vzniklo 5 508 mikrofilmových snímok nielen samotných pergamenov, ale aj všetkých textov rukopisných kníh, vo väzbe ktorých boli pergamenové fragmenty použité. Pre potreby výstavy „Odkaz na pergamene“, ktorej vernisáž bola sprievodným podujatím odborného seminára, reštaurátori vyhotovili 40 faksimile skúmaných pergamenov.

V rámci projektu vznikol aj dokumentárny film o výrobe pergamenu a najväzácnejších pergamenových kódexoch a listinách uložených v Archíve literatúry a umenia SNK. Tvorcovia predstavili výsledky prieskumu a projektu nielen účastníkom seminára a návštevníkom Slovenskej národnej knižnice, ale aj študentom Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave a účastníkom troch ďalších odborných konferencií – vo Varšave, Turíne a Brne. V priebehu realizácie projektu vznikli dve diplomové práce na túto tému na Žilinskej univerzite. K propagácii pergamenov zo zbierok Archívu literatúry a umenia SNK prispel aj reprezentatívny katalóg – súbor 15 farebných

fotografií s popisom v slovenskom a anglickom jazyku. So všetkými príspevkami prednesenými na odbornom seminári sa záujemcovia budú môcť zoznámiť na stránkach niektorého z najbližších čísel mesačníka Knížnica, ktorý vydáva Slovenská národná knižnica v Martine.

Karin Šišmišová
Archív literatúry a umenia SNK

Jesenná archívna škola 2009

V dňoch 9. – 14. 11. 2009 sa v priestoroch Medzinárodného centra pre teoretickú fyziku Abdus Salam v meste Terst uskutočnil III. ročník Jesennej archívnej školy určený pre mladých archívárov zo strednej a východnej Európy. Organizátorom postgraduálneho štúdia bol Medzinárodný inštitút pre archívnu vedu v Terste a Maribore, konkrétne traja jeho členovia: Dr. Grazia Tato (riaditeľka Štátneho archívu v Terste), Prof. Peter Pavel Klasinc (riaditeľ Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu) a Dr. Antonio Monteduro (tajomník Centrálnej európskej iniciatívy).

Tohtoročnej archívnej školy sa zúčastnilo 24 archívárov z 12 krajín (Albánsko, Bosna-Hercegovina, Chorvátsko, Taliansko, Kosovo, Macedónsko, Omán, Rumunsko, Rusko, Srbsko, Slovensko a Slovinsko). Slovenskú republiku zastupovali Lenka Pavlíková zo Štátneho archívu v Bratislave a Monika Péková zo Slovenského národného archívu. Nosnou témou podujatia boli *Archívy v 20. storočí*, predovšetkým ich technické a profesionálne aspekty. Počas kurzu odznelo 16 zaujímavých prednášok renomovaných odborníkov z Bieloruska, Čiernej Hory, Fínska, Francúzska, Kanady, Ruska, Slovenska, Slovinska, Španielska, Talianska a USA. Vo svojich príspevkoch sa lektori venovali legislatívnemu postaveniu archívov, prezentovali svoje skúsenosti v oblasti digitalizácie archívnych dokumentov a ich sprístupňovania verejnosti, analyzovali otázku správy elektronických registratúrnych záznamov a archívnych dokumentov, zdôrazňovali potrebu

celoživotného vzdelávania archivárov, či v neposlednom rade hľadali možnosti lepšieho materiálno-technického zabezpečenia archívov. Komunikačným jazykom bola angličtina.

Po cykle prednášok nasledovalo riešenie úloh spojených s prípravou Krátkeho slovníka archívnej terminológie Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu.

Cieľom bolo vypracovať preklad pojmov archívnej terminológie z anglického jazyka do materinského jazyka a definovať ich význam.

Krátky slovník archívnej terminológie sa priebežne obohacuje o pojmy z dynamicky sa rozvíjajúcej oblasti digitalizácie a správy elektronických záznamov. On-line verzia slovníka bude uverejnená na webovej stránke Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu.

Monika Péková, SNA
Lenka Pavlíková, ŠA v Bratislave

Vianoce vo Varšave a aj v duši

Priznám sa, že keď mi zavolała Dr. Hanna Krajewska, či môžem prísť do Varšavy v dňoch 10.–12. decembra 2009, aby sme sa stretli ako predstavitelia našej skupiny V4 a dohodli si ďalšiu spoluprácu, nekričala som nadšením. V hlave mi prebehli myšlienky na neradostnú dlhú cestu sprevádzanú ktovieakým počasím, prebleskli mi myšlienky o tom, čo všetko ešte musím v domácnosti stihnúť pri príprave Vianoc... Nuž, ale ako je dobre známe každému minimálne stredoeurópskemu archivárovi: „Hanne sa nedá nič odmietnuť!“ A tak som jednoducho súhlasila. Na moje prekvapenie celkom pohodlne som 10. decembra docestovala do Varšavy.

Pracovné stretnutie predsedov, resp. zástupcov spoločností V4, organizátori usporiadali spoločne s konferenciou o kulinárstve, resp. stravovaní. Moje rýchle uvažovanie o tejto téme sa v predstavách obmedzilo skôr na vymieňanie si vzájomných receptov, čo bola síce predstava trochu smiešna, no aj trochu málo predstaviteľná. Z konferencie sa však vyklulo vážne vedecké bádanie na témy od výmyslu sveta. Takže radšej po poriadku. Konferencia sa začala v priestoroch verejnej knižnice v starom meste 10. decembra o 13.30 hod. a trvala s malou prestávkou do 19.00 hod. S prednáškami vystúpili Dr. Grzegor Russak (*Poľské kulinárske dedičstvo*), doc. Jarosław Dumanowski (*Od Czernieckiego do Wielądka – história v kuchárskych knižkách*), Dr. Hanna Krajewska (*Bankety šľachty. Pramene a inšpirácie*), Mgr. Dariusz Kwiatkowski (*História – prameň – dokument*), Mgr. Halina Fronczak (*Dávne spôsoby konzervovania a uchovávanía potravín*), Dr. Anna Krzemińska (*Stredoveké účty nielen z pohľadu jedla (o funkciách účtov v naračných prameňoch z XIII. storočia)*), Mgr. Izabela Kwiatkowska (*Potraviny v tradičnej ľudovej kultúre*), prof. Tadeusz Stegner (*Jedlo heretikov*), Dr. Dariusz Klemantowicz (*Medovina a poľská správa. Výroba medoviny a jej používanie v poľskom kráľovstve pred prvou svetovou vojnou*), Dr. Roman Stelmach (*900 rokov varenia piva v Sliezske vo svetle zachovaných archívnych dokumentov*); prof. Józef Marecki (*Výročné obedy v kláštore kapucínov*) a Mgr. Eryk Hoppe (*Nech bratia jedia, čo je im podávané*).

Príjemné prekvapenie čakalo po 19.00 hod., keď nás hostitelia pozvali na ochutnávku národných jedál štátov V4 – Česka, Poľska, Maďarska a Slovenska, ktorú pripravovali kuchári z jednotlivých ambasád. Nás samozrejme reprezentovali halušky, ktoré sa stratili zo stola skôr, ako som k nim prišla. Všetci ostatní si ich nesmierne pochvalovali. Hanna, ako hlavná organizátorka, dostala od našej ambasády malú pozornosť vo forme „*drišľaka*“ (sita?) na halušky, ktorému sa veľmi potešila. Českú republiku reprezentovalo „knedlo, vepřo, zelo“, Maďarsko guláš a Poľsko cviklová polievka, špeciálne koláčiky a šaláty. Všetko bolo skutočne veľmi chutné. Potvrdila sa stará známa pravda: „Láska ide cez žalúdok“. Ani jeden z prítomných sa na takúto spoluprácu nestážoval...

Ráno 11. decembra sa síce na naše pomery vstávalo o čosi neskôr, ale človek si musí aj trochu oddýchnuť. Prednášky sa presunuli do zrkadlovej sály Poľskej akadémie vied a začali o 9.30 hod. blokom zahraničných hostí. Ako prvý vystúpil doc. László Szögi s prednáškou *Kulinárske zvyklosti šľachty a mešťanstva v Maďarsku v 18. a 19. storočí*. Tu informoval o zachovaných archívnych dokumentoch, napr. kuchárskych knižkách, účtoch a pod. Slovenskú stranu reprezentovala dlhoročná odborníčka na danú tému Dr. Zora Mintalová–Zubercová (Kultúra správania sa pri stole a spôsob obživy na Slovensku v 16.–18. storočí). V príspevku veľmi fundovane informovala o najjednoduchšom jedle chudoby až po kráľovské hostiny pri korunovačných slávnostiach v Bratislave. Doc. Marie Ryantová poňala svoje vystúpenie archivársky v príspevku *Pramene k histórii českej kuchyne*. Blok uzavieral nesmierne zaujímavý príspevok Dr. Sussany Belovari z USA *História jedenia – nejedenia*. Pár slov na vysvetlenie - Dr. Belovari je síce z univerzity Tufts v USA, ale jej predkovia pochádzali z Československa (po mojej otázke, sama presne nevedela odkiaľ), presťahovali sa do Rakúska, kde žili v židovskej komunite a po vojne sa odsťahovali do USA. Dr. Belovari sprostredkovala prítomným spomienky svojej babičky, ktorá vlastnila cukráreň vo Viedni a pomáhala viedenským Židom hlavne s jedlom, ale aj drobnými pracovnými príležitosťami, aby vôbec prežili. Nuž, o jedle sa dá aj takto hovoriť... Cez prestávku bolo prichystané ďalšie prekvapenie („*nespodžanka*“). Mgr. Magdaléna Stopa, dlhoročná novinárka, prezentovala svoju knižku *Sladká Varšava*. Išlo o nesmierne motivujúcu brožovanú knižočku, v ktorej sa nachádza história a súčasnosť varšavských cukrární a výrobcov sladkostí. Aj obal vyzeral sladko. Ružový s drobnými koláčikmi. Už len zahryznúť!

Po prestávke nasledoval rad ďalších prednášok a jedna bola zaujímavejšia ako druhá: Mgr. Tessa Capponi-Borawska (*Mamy, babky a kuchárky ako prameň veľkej potravinovej tradície*), Kunej Tasaeva (*Kuchyňa Jakutov*), Mgr. Maciej Jasiński (*Štvrtkové obedy*), Mgr. Jerzy Gutkowski (*Pramene týkajúce sa kráľovského stola v období Stanislava Augusta*), Mgr. Łukasz Truściński, Mgr. Maciej Próba (*Okolo kráľovského stola – kniha účtov dvora Jána III. Sobieského. Výdavky v kuchyni v rokoch 1695–1696*), Dr. Mięczysław Róžański (*Recepty nájdené náhodou*), Hanna Szymanderska (*Varšavská chuť*), doc. Iwona Arabas (*Lekárnička pre kuchárov musí byť stále otvorená*) a Mgr. Anita Chodkowska (*Dokumenty o potravinách*).

Večer o 19.00 hod. sa v Kráľovskom zámku uskutočnilo stretnutie Skupiny archívov strednej Európy a malo mimoriadne slávnostný charakter. Už vyššie spomenutí zástupcovia každej spoločnosti archívárov z Poľska, Maďarska, Česka a Slovenska vystúpili s krátkymi príhovormi o svojej činnosti a medzinárodnej spolupráci. Po každom príhovore zaznela pieseň v jazyku prednášajúceho. Aktivity archívárov podporili svojou prítomnosťou aj predstavitelia z jednotlivých ambasad. S veľkou ľútosťou musím priznať, že okrem našej, slovenskej. Ale to už nebola chyba usporiadateľov... Na záver vystúpil národný koordinátor Vyšehradskej spolupráce Leszek Hensel. Už jeho prítomnosť potvrdila správnosť našej myšlienky. Veď kto by nám mal lepšie rozumieť, ak nie ten, kto s nami zdieľal rovnakú minulosť! Ocenil naše úsilie a s vďakou prijal od Dr. Hanny Krajewskej špeciálny koláčik, podobný medovníčku v škatuľke s logom V4. Na našom stretnutí sme sa okrem iného dohodli, že po odsúhlasení jednotlivých výborov požiadame Medzinárodnú radu archívov, aby nám umožnila fungovať pri nej spoločne, ako európska pobočka krajín V4. Zároveň sme sa dohodli, že sa pokúsime pripraviť väčší projekt spolupráce medzi archívami a archívmi krajín V4.

Po slávnostnom zasadnutí sa pokračovalo slávnostnou – vianočnou večerou. So všetkým, čo k tomu patri. Najskôr boli posvätené vianočné oblátky kapucínom prof. Józefom Mareckim z Pápežskej univerzity Jána Pavla II. z Krakova. Podľa poľského zvyku si tieto zobrali niektorí prítomní a potom s nimi chodili medzi kolegami, priali si všetko dobré a krásne sviatky. Oblátka a rozlomila a putovala s dobrými vinšmi ďalej. Takto sa mi nazbierala celá kopa drobných odlomených oblátok, no ešte viac bolo srdečných nádherných prianí. K vianočnému stolu si sadajú iba ľudia blízki. Po zhasnutí svetiel sme sa všetci stali jednou úžasnou archívárskou a historickou rodinou. Okrem bohatého stola s poľskými vianočnými dobrotami, nám hostia z Ukrajiny zaspievali koledy a Kuney Tasaeva, mladá krásna Jakutka, zahrála na jakutskom nástroji podobnom našej drumbli. Mních – archívár Mgr. Eryk S. Hoppe sa zmenil na Mikuláša a rozdával drobné darčeky, za ktoré každý obdarovaný musel niečo predviesť. Skoro na záver krásneho rozprávkového večera prišiel rad s darčekom aj na nás – zahraničných. Bez dlhých úvah sa zrodila dohoda o zaspievaní Tichej noci vo všetkých národných jazykoch. Možno to pre nezainteresovaného vyzeralo komicky,

ale Tichá noc sa niesla oduševnene a nikomu nevadilo, že slová piesne nie sú celkom zrozumiteľné. Všetci sme spievali o tom istom a bolo to nádherné!

12. decembra sa však opäť pracovalo v prednáškovej sále Etnografického múzea. O 9.00 hod. sa začalo školením týkajúcim sa ohodnotenia dokumentov nearchívnej povahy a spôsobu ich využitia. Dôstojný záver urobili svojimi prednáškami múzejníci a archeológovia. Prof. Andrzej Klonder predniesol prednášku *Doklady o poživni v útulkoch, burzách* (dnes študentských domovoch) *a v kláštoroch v Poľsku v 17. a 18. storočí*. Prof. Elżbieta Mazur informovala o rádovej inštrukcii o stravovaní v špitáloch v Poľskom kráľovstve v roku 1842. Mgr. Izabela Krysiak sa s nadhľadom zmcnila témy *Food Design*. Poslednou bola prednáška Mgr. Waldemara Listowskiego *Zvukové pramene týkajúce sa kulinárskeho dedičstva*.

Na záver treba dodať, že naoko banálna konferencia „o jedle“ sa ukázala nielen ako vážna vedecká téma, ale bola aj príjemným ozvláštnením historického bádania. Jedlo predsa spája všetkých ľudí.

Zuzana Kollárová
ŠA v Levoči, pobočka Poprad

Deväťdesiat rokov Univerzity Komenského v Bratislave

Výstava k 90. výročiu založenia Univerzity Komenského v Bratislave

Kto by si rád nezaspomínal na zlaté študentské časy a svoju *alma mater*? Tá naša oslávila v roku 2009 už svoju deväťdesiatku. Univerzita Komenského v Bratislave bola ustanovená zákonom Národného zhromaždenia č. 375/1919 Sb. z. a n. 27. júna 1919. Oslavy vzácneho jubilea boli otvorené výstavou 22. júna „Prvých a posledných 15 rokoch z histórie UK“ v priestoroch vstupnej haly sídelnej budovy UK na Šafárikovom nám. Pripravili ju pracovníci Archívu Univerzity Komenského v spolupráci s fakultami UK.

Archivári prezentovali históriu Univerzity a jej jednotlivých fakúlt nielen jedinečnými archívными dokumentmi (listinami, diplomami, fotografiami, indexmi a rôznymi publikáciami), ale aj exponátmi, napríklad akademickými insígniami, medailami, víťaznými pohármi a pod.

Prvá vitrína výstavy bola venovaná Trnavskej Uhorskej právnickej akadémii, ktorá sa presťahovala najprv do Klarisiek a neskôr na Kapitulskú ulicu v Bratislave. V roku 1912 bola základom Alžbetínskej univerzity a v roku 1919 Univerzity Komenského. Toto obdobie prezentovala najstaršia kniha, pochádzajúca z roku 1640 z Evanjelickej bohosloveckej fakulty UK. Výstava sa členila na samostatné časti, v každej sa prezentovala jedna fakulta. Medzi vystavenými exponátmi vynikla napríklad kniha zápisníc zo schôdzí Akademického senátu UK od roku 1919 v koženej väzbe, typáriá rektorov, akademického senátu a riaditeľa univerzitnej kancelárie, medaily alebo pôvodné návrhy insígnií.

Vystavené archívne dokumenty ponúkali prierez dejinami fakúlt, niektoré sa týkali výnimočných a slávnostných podujatí, napríklad rektorskej konferencie v roku 1923, univerzitných slávností ako udeľovania titulov *honoris causa* a pod. Prezentovaný bol napríklad aj diplom udelený Dalajlámovi alebo knižné tituly Univerzity a pod.

Napriek tomu, že archivári výstavu pripravili doslova na kolene, za inštaláciu by sa nemuseli hanbiť ani múzejní profesionáli, ktorých vystavovanie je jednou z hlavných činností. Keďže priestor nebol pravidelne strážený, vzácne originály archivári po slávnostnom otvorení vymenili za kópie. Výstava zaujala súčasných študentov aj pedagógov, ale škoda, že propagácia trochu pokrývala, inak by isto návštevnosť a záujem o túto pútavú výstavu boli vyššie. Výstava bola prístupná do 11. novembra 2009.

Elena Machajdíková
Archív SNM

Výstava Terra Scepusiensis - Terra Christiana 1209-2009/ Spišský hrad, Spišská kapitula - dve centrá v dejinách Spiša/ Matúš Lányi Nový zákon

Slovenské národné múzeum - Spišské múzeum v Levoči pripravilo v spolupráci s Biskupským úradom v Spišskej Kapitule k 800. výročiu prvej písomnej zmienky o Spišskom prepoštvie rozsiahlu výstavu s názvom *Terra Scepusiensis - Terra Christiana 1209-2009/ Spišský hrad, Spišská kapitula - dve centrá v dejinách Spiša/ Matúš Lányi Nový zákon*. Výstava bola otvorená v priestoroch SNM - Spišského múzea v Levoči (Námestie Majstra Pavla 40) v novembri 2009 a potrvá do konca júna 2010.

Autorky koncepcie výstavy Mária Novotná a Dáša Uharčeková - Pavúková predstavujú dve dominanty Spiša, Spišský hrad a Spišskú kapitulu vo svetle udalostí, osobností a hmotných dokladov, ktoré v priebehu storočí spoločne utvárali historické a duchovné dianie v tomto regióne Slovenska. Na výstave sa prezentujú najnovšie výsledky bádania, unikátne dokumenty i exponáty. Niektoré z nich sú verejnosti sprístupnené vôbec prvýkrát.

V rámci výstavného projektu bol vydaný aj obsahovo a formálne precízne pripravený katalóg. Ten obsahuje štúdie k jednotlivým celkom výstavy (napr. štúdia Vladimíra Olejníka *Spišský hrad a Spišská kapitula v archívnych prameňoch*) i podrobný katalóg vystavených diel doplnený farebnými fotografiami.

Výstava pozostáva z dvoch častí. V prvej sa návštevníci môžu zoznámiť s výsledkami architektonicko-historických výskumov realizovaných v rokoch 2007 - 2008 v katedrálnom Kostole sv. Martina v Spišskej Kapitule a na Spišskom hrade. Výskum priniesol syntézu doterajších poznatkov, ale aj mnoho nových prínosných zistení, ktoré dopĺňujú či úplne menia doterajšie názory na priebeh stavebného vývoja vyššie menovaných objektov.

Starostlivo vybratá kolekcia vystavených predmetov dokresľuje význam oboch center Spiša. Okrem archeologických artefaktov a architektonických diel sú to vzácne gotické tabuľové maľby či súbor umelecko-remeselných exponátov spojených s liturgickými obradmi (menujme aspoň martinskú hus zo 17. storočia či biskupskú berlu, ktorú mohli spišskí prepoštovia nosiť na základe privilégia pápeža Sixta IV. z roku 1472.

Nielen oku archivára by určite nemal uniknúť vzácny archívny mobiliár – archívna truhlica z 15. storočia a súbor mobiliáru archívu Hodnoverného miesta Spišská kapitula. Ten pochádza z konca 18. storočia a vznikol pri prestavbe priestorov archívu v Katedrále sv. Martina. Fungoval na systéme cez celú miestnosť priečne upevnených rahien spolu s vešiakmi pripevnenými po obvode miestnosti, na ktorých bolo zavesených 34 vriec na listiny. O dômyselnosti tohto systému svedčí, že takéto uloženie archívu pretrvalo až do roku 1962.

Na príprave výstavy sa významne podieľal aj Štátny archív v Levoči, vďaka ktorému na návštevníkov čaká skutočná lahôdka v podobe originálnych archívnych dokumentov z obdobia 13.-19. storočia viažucich sa k dejinám Spiša. Postupne sa v chronologickom poradí predstaví kolekcia 72 listín aj iných prameňov uložených v Štátnom archíve v Levoči a Archíve biskupského úradu v Spišskej Kapitule. Za všetky spomeniem aspoň privilégia uhorského kráľa Bela IV. z rokov 1248 a 1249, ktoré patrí k najvýznamnejším prameňom pre stredoveké dejiny Spiša alebo zakladacu listinu Spišského biskupstva z roku 1776. Návštevníci isto ocenia aj praktickú pomôcku, ktorú im pripravili archivári František Žifčák a Vladimír Olejník. Tí, každý dokument, ktorý sa na výstave objaví, skatalogizovali a opatrili registrom v slovenčine.

Knižnú kultúru Spiša zastupuje Spišský graduál prepošta Jakuba z Kežmarku či iluminovaný Gratiánov dekrét z 15. storočia.

Výstavu uzatvára samostatná časť Nový zákon, ktorá prezentuje dva cykly z tvorby mladého výtvarníka Matúša Lányiho. Ten nás preniesie do súčasného sveta umenia. Pomocou originálneho spojenia myšlienky a formy (biblického textu a najrozšírenejšieho počítačového užívateľského prostredia Windows či projektovaním pôdorysov katedrál do nesakrálneho prostredia) predostiera nové možnosti interpretácie kultúrnych a duchovných zdrojov v 21. storočí.

Počas trvania výstavy pripravuje múzeum aj sprievodné podujatia – autorské sprevádzanie výstavou. Bližšie informácie k podujatiam aj celej výstave sú dostupné na stránkach SNM - Spišského múzea v Levoči.

Michaela Sedláčková
Archív SNM – pobočka v Martine

DO VAŠEJ KNIŽNICE

SMITKA, Jiří (zost.): ČAS V ROCE 2008. ROČENKA ČESKÉ ARCHIVNÍ SPOLEČNOSTI. Praha: Česká archivní společnost 2009, 160 s., 18 fotografií.

V novej ročenke Českej archívnej spoločnosti (ďalej ČAS) sa v úvode svojim členom prihovára nová predsedníčka doc. Marie Ryantová. Konštatuje, že: „nový výbor ve svém působení navazuje na předchozí aktivity a chce uchovávat kontinuitu, i když současně bude usilovat o další rozvoj společnosti.“ V krátkosti informovala o aktivitách spoločnosti, do ktorých patrili pripomienky k návrhu novely archívneho zákona, diskusia o Ústave pre štúdium totalitných režimov, exkurzie, zahraničná spolupráca so Slovenskom, Maďarskom, Poľskom, Nemeckom a Saskom a pod.

Z činnosti ČAS. V prvom príspevku Ján Kahuda informoval o 18. valnom zhromaždení Českej archívnej spoločnosti. Táto sa konala za účasti 157 členov v kinosále Národného archívu v Prahe 18. marca 2008. ČAS mala k dátumu konania valného zhromaždenia 474 členov. Správa o činnosti spoločnosti za rok 2007 informovala o exkurzii do severočeských archívov, o 12. konferencii archivárov ČR, ktorá sa konala 2.–4. mája 2007 v Děčine na tému *Archiválie budoucnosti. Spisová služba a předarchivní péče*, o 5. ročníku študentskej vedeckej súťaže, z ktorej boli 4 práce ocenené, 29. mája 2007 sa uskutočnila prednáška Vladimíra Trantu – *Digitální temno na obzoru*. Novinkou v činnosti ČAS sú návštevy niektorých archívnych alebo príbuzných pracovísk. V roku 2007 sa takto uskutočnila návšteva Archívu Českej národnej banky a návšteva Múzea vodárenstva. Mimo schválených akcií sa ČAS podieľala na odhalení pamätnej tabule na rodnom dome niekdajšieho riaditeľa Archívu země České Františka Dvorského v Sobotce a podieľala sa aj na organizovaní pietneho aktu pri príležitosti 50. výročia úmrtia bývalého riaditeľa Československého štátného archívu zeměľského Adolfa Ludvíka Krejčíka pri jeho hrobe v Loučení. Spoločnosť vydala ročenku, prevádzkuje svoju internetovú stránku (www.cesarch.cz), prevzala podklady pre slovník archívnej terminológie, zaistila ich prepis a po redakčnej úprave ich zverejnila na internetovej stránke. V rámci medzinárodnej spolupráce sa v máji zástupcovia spoločnosti zúčastnili na konferencii v Herrnhute, predseda spoločnosti konferencie maďarských archivárov v Nyíregyháze, nemeckého archívneho snemu v Mannheime a stretnutia predstaviteľov archívnych asociácií krajín V4 v Ostrave. Ing. Kunt zastupoval ČAS na slovenských archívnych dňoch v Žiline a Dr. Mikušek na rakúskom archívnom sneme v Štajerskom

Hradci. Predseda spoločnosti zastupoval ČAS v orgánoch Rady vedeckých spoločností a vo Vedeckej archívnej rade a členka výboru Dr. Hradecká v Modrom štíte a v národnom uzle Cultivate. Dr. Gregorovičová pokračovala v práci v subkomisii GA ČR pre dejiny 19. a 20. storočia. Spoločnosť sa zapojila do diskusie o aktuálnych otázkach archívnictva. Najväznejšou témou bolo znižovanie počtu zamestnancov štátnych archívov. ČAS navrhla svojho zástupcu do Rady Ústavu pre štúdium totalitných režimov. Zapojila sa do diskusie o začlenení časopisov vydávaných českými archívmi do zoznamu vedeckých časopisov a podala podnet Rade vlády ČR pre vedu a výskum. ČAS využila možnosť podávať návrhy na udelenie štátnych vyznamenaní a medaily *Za zásluhy o české archívnictví*. V rámci ČAS pracovalo 6 sekcií a 1 regionálna pobočka. Predseda ČAS Daniel Doležal predniesol návrh na udelenie čestného členstva ČAS prof. Dr. Zdenke Hledíkovéj, renomovanej historičke a dlhoročnej pracovníčke pražskej katedry pomocných vied historických a archívnictva a riaditeľke Českého historického ústavu v Ríme, ktorá sa dožila významného životného jubilea. Na valnom zhromaždení bola prednesená aj tradičná správa o činnosti odboru archivní správy spisové služby. Diskutovalo sa o projekte Národného digitálneho archívu. Na záver prebehli voľby do výboru ČAS.

Z ďalších príspevkov spomeňme nasledovné: *Prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc. čestnou členkou České archivní společnosti* (Jan Kahuda), *Exkurze do archivů jihovýchodní Moravy* (Michal Sejk), *Studentská vědecká soutěž v oboru archívnictví o cenu prof. Dr. Sáši Duškové, Seminář k II. protokolu Haagské konvence* (Vladimíra Hradecká), *50. výročí úmrtí archiváře Adolfa Ludvíka Krejčíka* (Jan Kahuda), *Exkurze do Poslanecké sněmovny* (Marcela Trávníčková) a *Vznik republiky v dokumentech Archivu Poslanecké sněmovny* (Martin Sovák).

V kapitole – Zahraniční styky – nachádzame viacero zmienok o slovenskom archívnictve. Príspevok *Setkání představitelů archivních asociací zemí Víšegrádské čtyřky* (Daniel Doležal) informuje o stretnutí v Ostrave 6.–7. marca 2008. Išlo o druhé stretnutie zástupcov archívnych spoločností krajín Vyšehradskej štvorky na základe tzv. popradskej deklarácie. Bohumír Brom napísal o svojich poznatkoch na konferencii Archiwa Europy Środkowej. Wspólne dziedzictwo, wspólna przyszłość. Marie Ryantová sa zúčastnila 78. nemeckých archívnych dní, Martin Myšička 16. saského archívneho zjazdu v Pirne. Marie Ryantová napísala o výročnej konferencii maďarských archívárov v Zalaegerszegu. Na záver informoval Karel Chobot o XII. archívnych dňoch na Slovensku.

Ročenka v ďalších kapitolách informuje o činnosti sekcií a pobočiek České archivní společnosti, o aktivitách českých, moravských a sliezskych archívov.

Licitovat nechci, nebudu a vlastně ani nesmím, to je názov rozhovoru s Danielom Doležalom, bývalým predsedom ČAS a v súčasnosti riaditeľom Štátneho oblastného archívu v Prahe a Petrom Hubkom, terajším riaditeľom Štátneho oblastného archívu v Plzni, štyri mesiace po ich nástupe do nových funkcií.

V kapitole – Nové knihy, je celý rad publikácií vydaných v českých štátnych archívoch. Publikácie sú uvedené v systéme pod každým archívom. Napočítali sme 51 titulov, predovšetkým

išlo o zborníky, ktoré vydávajú aj jednotlivé okresné archívy. Odbor archívnej správy a spisové služby MV ČR vydal Archivní časopis a Sborník archivních prací, Národní archiv Paginae historiae, 5 monografií k výročiam – 1848, 1918, 1938, 1948, 1968, Katalog a rejstřík k protokolům schůzí 13. československé vlády, Osudy zapomenutých hrdinů, Odsunutí hrdinové, soupisy poddaných podle víry z roku 1651, Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783, Zemědělské družstevnictví, 12. celostátní konference archivářů a pod.

V spoločenskej rubrike sa čitateľ dočíta o životných jubileách, narodení, no žiaľ i o odchodoch z archívnych radov. České archívne rady opustili: doc. PhDr. Jaroslav Bakala, CSc., doc. PhDr. Ján Bistfický, CSc, PhDr. František Cigánek, PhDr. Karel Černý, PhDr. Jaroslav Eršil, Anita Franková, prom. hist., prof. PhDr. Jan Janák, Léon Kárný, Jaromír Kotík, prom. hist. Jaroslav Macek, prof. PhDr. Jaroslav Mezník, CSc., PhDr. Jana Pšeničková a doc. PhDr. Zdeněk Šolle, DrSc.

V prílohe sa nachádzajú dodatky II. Biografického slovníka archivářů českých zemí a Archivní nekrologium 2000–2008.

Zuzana Kollárová

ŠA v Levoči, pobočka Poprad

BARTOLUS de Saxoferrato: *Tractatus de insigniis et armis*/Traktát o znameniach a erboch. Na vydanie pripravil L. Vrtel. Preklad Mária Munková. Bratislava: Veda 2009, 199 s.

Na sklonku uplynulého roka sa na knižnom trhu objavil doslova heraldický „bonbónik“. Prvý slovenský preklad diela najslávnejšieho právnika a komentátora rímskeho práva Bartola de Saxoferrato (1314–1355) je dozaista lahôdkou nielen pre odborníkov.

Bartolov traktát je najstaršie dielo z oblasti heraldického práva, ktoré zásadne ovplyvnilo vývoj heraldiky a stalo sa všeobecne prijímaným návodom na tvorbu a používanie erbov. Traktát o znameniach a erboch výrazne ovplyvnil početné nasledujúce práce o heraldike a dosiaľ sa naň odvolávajú aj moderné učebnice heraldiky. Na jeho postulátoch dodnes stojí

i súčasná erbová tvorba.

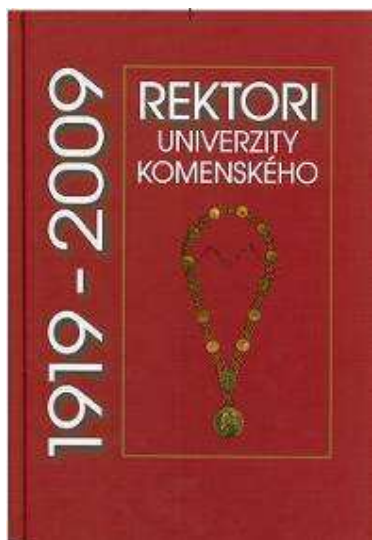
Autori Mária Munková a Ladislav Vrtel pripravili jedinečné vydanie benátskej prvotlačky z roku 1472 zachovanej v Archíve Košického arcibiskupstva v bilingválnej komentovanej forme. V úvode Ladislav Vrtel predstavuje osobnosť Bartola de Saxoferrato, jeho zástoj v rímskom práve 14. storočia, vplyv na stredovekú heraldiku a základy heraldickej terminológie. Nasleduje samotná edícia traktátu, ktorá v latinskom texte uvádza aj pôvodné odkazy na právne pramene - Codex justinianus (Codex juris civilis), Digesta, Novellae. V slovenskom preklade sú kvôli odľahčeniu

textu vynechané, uvádzajú sa však Bartolom citované paragrafy Codexu a interpretácia ich významu v slovenčine. Atraktivnosť knihy zvyšuje množstvo ilustrácií prevažne z kroniky Bartolovho mladšieho súčasníka Giovanniho Sercambiho (1347–1424), ale aj vyobrazení ďalších heraldických pamiatok zo 14. storočia a erbov z domáceho prostredia.

Traktát o znameniach a erboch by rozhodne nemal chýbať v žiadnej archívnej knižnici. Vyšiel vo vydavateľstve Slovenskej akadémie vied VEDA a okrem predajní kníh si ho môžete zakúpiť aj v Štátnom archíve v Bratislave a Levoči.

Oľga Kvasnicová
ŠA v Nitre, pobočka Topoľčany

CSÁDER, Viliam: *Rektori Univerzity Komenského 1919–2009*. Bratislava: Univerzita Komenského 2009.

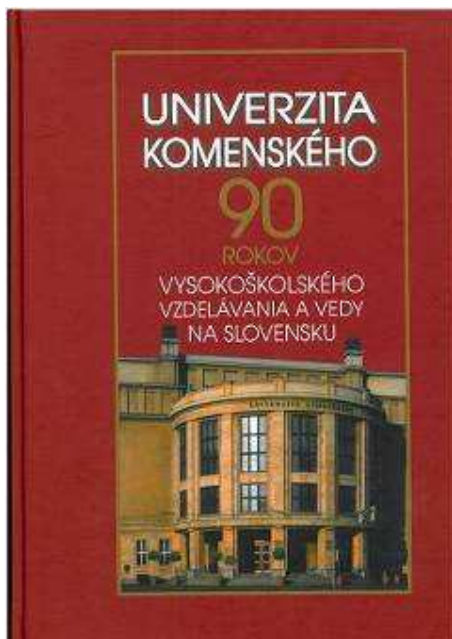

Univerzita Komenského vydala pri príležitosti 90. výročia svojho vzniku publikáciu s názvom *Rektori Univerzity Komenského*. Jej autorom je PhDr. Viliam Csáder, riaditeľ Archívu Univerzity Komenského. Dielo je nielen reprezentačnou publikáciou, ale aj odbornou historickou monografiou, tvoria ho dve časti, prvá je venovaná dejinnému prehľadu univerzity. Univerzity boli slobodnými a samostatnými združeniami, ktoré popri práve vyučovať mali aj svoju autonómiu, súdnictvo a vlastnú samosprávu. Jedným z ich nedotknuteľných práv, ktoré pretrvali až do súčasnosti, je právo slobodne si voliť svojho rektora a dekanov fakúlt vlastnými samosprávnymi orgánmi – akademickým senátom. Toto právo bolo zakotvené v zákonných normách. Peripetie Univerzity Komenského v dejinnom vývoji sú zaujímavou ukážkou dejín našej vzdelanosti a kultúry. Druhá časť diela je venovaná každému rektorovi jednotlivo, autor s využitím archívnych prameňov predstavuje ich dielo a zásluhy.

Elena Machajdíková
Archív SNM

BELLA, Jaroslav – BOĎA, Ján – CSÁDER, Vilam a kol.: *Univerzita Komenského 90. rokov vysokoškolského vzdelávania a vedy na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského 2009.

V roku 2009 oslavovala svoje 90.-tiny. Univerzita bola ustanovená zákonom Národného zhromaždenia Československej republiky č. 375/1919 Zb. zo dňa 27. júna 1919 s názvom

Československá štátna univerzita so sídlom v Bratislave a mala štyri fakulty - lekársku, filozofickú, právnickú a prírodovedeckú. Už 1. novembra 1919 bola premenovaná na Univerzitu Komenského a jej založenie malo mimoriadny význam pre rozvoj kultúry, vedy a vzdelanosti na Slovensku. Po prvý raz v dejinách malo Slovensko svoju vlastnú vysokú školu, ktorá poskytovala možnosť získať najvyššie vzdelanie v rodnom jazyku. Univerzita si zachovala počas existencie svoju autonómiu i nezávislosť. Profesori Lekárskej, Právnickej a Filozofickej fakulty Univerzity Komenského položili základy výchovy a odborného rastu slovenskej inteligencie i univerzitnej vedy. Za 90 rokov svojej existencie získalo akademický titul na Univerzite Komenského v Bratislave vyše 146 tisíc absolventov.

Na začiatku publikácie sa nachádza príhovor súčasného rektora a fotogaléria rektorov. Prehľad dejín každej fakulty jednotlivo dopĺňajú zoznamy dekanov a profesorov, nechýbajú ani jej akademické symboly. Reprezentačný charakter dodáva publikácii aj pôsobivá grafika.

Obidve diela sú prvými komplexnejšími prácami zaoberajúcimi sa dejinami našej domovskej univerzity, ktoré čerpajú z jedinečných zachovaných archívnych prameňov.

Elena Machajdíkova
Archív SNM

Korešpondencia Dr. Milana Rastislava Štefánika. Úvod a poznámky napísal Vladimír Polívka. Vydalo vydavateľstvo RECO pre Spolok rodákov M. R. Štefánika v Košariskách 2003. II. upravené vydanie, 88 s.

Vzhľadom neveľká, obsahom bohatá... Aj takto by sa aspoň stručne dala charakterizovať knižka, na ktorú si dovoľím upozorniť archivárov aj napriek tomu, že od jej vydania uplynulo už pár rokov. Avšak v tomto roku, keď sme si v máji pripomenuli 90. výročie tragického skonu M. R. Štefánika, nič nestratila zo svojej pútavosti.

Pôvodná publikácia vyšla tlačou v roku 1928 pri príležitosti dostavania Mohyly na Bradle. Jej reedíciu inicioval Spolok rodákov M. R. Štefánika, ktorý vznikol ako občianske združenie v roku 1990. Združuje nielen všetkých rodákov Košarísk, ale aj ľudí, ktorým myšlienky M. R. Štefánika sú blízke. Úzko spolupracuje s Nadáciou M. R. Štefánika v Bratislave a so Spoločnosťou M. R. Štefánika v Brezovej pod Bradlom.

Publicista Vladimír Polívka, stúpenec T. G. Masaryka a čechoslovakizmu, okrem Štefánikovej korešpondencie vydal aj jeho Ekvádorský zápisník (*Zápisník Dr. M. R. Štefánika z Equadoru z roku 1913*) a pripravil na vydanie preklad spomienok ekvádorského publicistu F. Cruza na Štefánika. Do tejto publikácie takisto napísal úvod.

Na úvod zostavovateľ publikácie, Vladimír Polívka, zaradil naozaj hodnotnú a podrobnú vlastnú analýzu a charakteristiku všetkých textov. Aj autorka predslovu reedície, Mgr. Zuzana Kovářová, osobitne na to upozorňuje čitateľov. Za takýto rozbor si zaslúži pochvalu aj od nás archivárov! Nedá mi, aby som neodcitovala aspoň jeho rozbor písma M. R. Štefánika: „*Po formálnej stránke nejaví Štefánikovo písmo mnoho podstatných rozdielov. Počas štúdií písal zväčša drobnými literami, neskoršie tvary písma nadobúdali svojráznu pevnosť, ustálenosť a tvrdosť. Tvrdosťou totiž rozumiem výrazné vyznačovanie tieňov, čiže silných ťahov v písmenkách. Prirodzene, že pri rýchlom písaní sa tieto ťahy neprejavujú, vtedy je výraznosť písma jednotvárna. V nemoci, a tá Štefánika veľmi často trápila, je písmo neurčité a miestami nečitateľné. Vtedy tiež pozorujeme viac pravopisných nedôsledností. Niektoré sa prejavujú aj v normálnom písme, ale tých je menej.*“ (s. 11-12)

Chronologicky najstarší list je datovaný 30. marca 1893. Jeho adresátom sú rodičia. Najmladší pochádza z 21. apríla 1914. Celú korešpondenciu, ktorú sa mu podarilo nazhromaždiť a pripraviť na vydanie, rozdelil V. Polívka do skupín podľa jednotlivých adresátov: rodičia, brat Ladislav, sestra Marinka, sestra Oľga a švager Eugen Hajtš, „babičinka Zuzana Jurenková de Hosszú“. Na listy M. R. Štefánik vždy poznamenal presný dátum a aj miesto pobytu. Najväčšia časť jeho korešpondencie pochádza z Paríža, Meudonu, potom nasleduje Praha, Chamonix a Mont Blanc. Rodine písal vždy po slovensky. Stručne im opisoval svoje zážitky z ciest, informoval ich o svojej vedeckej práci i zdravotných ťažkostiach, zaujímal sa o rodinné pomery, sem-tam prejavil i svoje pocity, bolesti i žiale.

„*Štefánikova korešpondencia je zaujímavým, cenným a hodnotným dokumentom i príspevkom k poznaniu jeho vzácneho charakteru. V mnohých veciach autenticky podáva niektoré momenty z jeho života, ktoré sme dosiaľ nepoznali alebo len neurčito a povrchné.*“ K týmto slovám Vladimíra Polívku nie je viac čo dodať, vystihol to presne. Tak na záver snáď iba toľko, začítajte sa do nej a spoznáte Štefánika ako človeka, milujúceho syna, príbuzného a priateľa!

Júlia Ragačová
OA MV SR

OZNAMY

Slovenský národný archív vás srdečne pozýva do svojich výstavných priestorov na vzhliadnutie výstavy **Móda 20. storočia v archívnych dokumentoch**. Komorná výstava je určená nielen pre dámy, ale pre všetkých, ktorých zaujíma vývoj odievania u nás v priebehu 20. storočia. Zaujímavé fotografie, ukážky látok i ďalšie unikáty

prezentované na výstave pochádzajú z fondov Slovenského národného archívu. Výstava potrvá do konca februára 2010 (pondelok-piatok 8.00-15.30 hod.).

17. decembra 2009 sa v priestoroch Slovenskej národnej galérie v Bratislave uskutočnila slávnostná vernisáž výstavy **Renesancia. Dejiny slovenského výtvarného umenia**. Na výstave sú prezentované výtvarné diela, ktoré vznikli na tomto území, alebo boli používané, prípadne vytvorené pre toto prostredie v zahraničí medzi obdobím gotiky a baroka v rozmedzí od konca 15. storočia do poslednej tretiny 17. storočia. Na projekte odborne spolupracoval Slovenský

národný archív, ktorý aj zapožičal na výstavu do 30 vzácných unikátov zo svojich fondov. Na výstave majú svoje zastúpenie aj dokumenty – najmä erbové listiny – z ďalších štátnych archívov – Archívu hlavného mesta SR Bratislavy, Štátnych archívov v Banskej Bystrici, Levoči a Nitre, ŠA BB - pobočky Banská Štiavnica, ŠA BA - pobočky Modra, ŠA PR – pobočky Prešov.

Výstavu si môžete pozrieť v Esterházyho paláci v Bratislave do 28. marca 2010. Otváracie hodiny: denne okrem pondelka od 10.00 hod. do 17.30 hod.

Zomrel Doc. PhDr. Juraj Žudel, DrSc.

Nie je to tak dávno, čo sme si aj na stránkach Fóra archivárov (FA 1/2009) pripomenuli životné jubileum Juraja Žudela. Naše želania do ďalších rokov života sa už nenaplnia, pretože 18. decembra 2009 nás zastihla smutná správa o jeho úmrtí. Posledná rozlúčka zo zosnulým sa uskutočnila tesne pred vianočnými sviatkami, 22. decembra 2009, na cintoríne v Modre aj za skromnej účasti archivárov.

Naše rady opustil prvý absolvent archívnickva na Slovensku po druhej svetovej vojne. „Štrnásť rokov odrobil v archívnickve. Ani veľa ani málo, ale v jeho prípade dosť na to, aby sa cítil medzi archívármi ako medzi svojimi, s ktorými ho spájajú spoločné alebo príbuzné vedecké záujmy.“ Takto pekne zhrnul jeho pôsobenie v archívnickve Michal Kušík pri príležitosti jeho šesťdesiatin. A mal pravdu. Doc. Juraj Žudel ostal spätý s archívnickvom až do svojej smrti...

Nesmieme zabudnúť, že stál pri zrode nášho prvého archívneho časopisu - Slovenskej archivistiky. Ako výkonný redaktor pripravil do tlače prvých päť čísiel. Aj po odchode do Geografického ústavu SAV, v marci 1968, zostal archivistike verný nielen ako stály prispievateľ, ale najmä ako člen jej redakčnej rady. Aktívne sa zapájal do činnosti redakčnej rady, pravidelne hodnotil jednotlivé čísla časopisu. Zasadzoval sa za striktné dodržiavanie jej pôvodného obsahového zámeru z roku 1966, čo vyvolávalo u mnohých členov vlnu nevôle. V tomto bol však neoblomný, zásadový a svoj názor si vedel vždy na základe argumentov aj obhájiť. A k tomuto viedol aj svojich študentov (medzi ktorých patrí aj ja) tak na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ako aj na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

Bol aj členom Redakčnej rady Archívneho časopisu v Prahe. Získaval príspevky od slovenských autorov a aj ich redakčne upravoval. Popri tom stihol byť sám publikačne činný. Patril k prvým autorom, ktorí začali uverejňovať rozbor archívnych fondov (napr. *Rodový archív Amade-Üchtritz* v roku 1961 v Sborníku archívnych prací). Je jedným zo spoluautorov dvoch sprievodcov po fondoch Štátneho slovenského ústredného archívu (oddelenie feudalizmu, oddelenie kapitalizmu), ktoré vyšli knižne v roku 1964. Recenzoval diela z diplomatiky, metrológie, heraldiky, dejín správy. Anotoval zahraničné periodiká – ako napr. *Levélári Híradó*, *Levélári Közlemények*, *Archivalische Zeitschrift* a *Der Archivar*, pretože bol jazykovo zdatný (maďarčina, nemčina, latinčina). Výsledkom jeho viac ako 50-ročnej vedeckej aktivity sú štyri knižné monografie a takmer 90 vedeckých štúdií, samostatných máp, odborných prác a vedecko-populárnych statí.

Juraj Žudel sa aktívne zapájal do archívneho diania do posledných chvíľ života. Ved' ešte na poslednom zasadnutí Redakčnej rady Slovenskej archivistiky, na začiatku decembra 2009, s nadšením rozprával o svojich ďalších plánoch. Žiaľ, už sa mu ich nepodarí uskutočniť.

Češť jeho pamiatke!

Za Redakciu Slovenskej archivistiky
Júlia Ragačová

Naši jubilanti

OKTÓBER

Margita Gálová
Hedviga Hudáková
František Oslanský

NOVEMBER

Leon Sokolovský
Stanislav Palkovič
Miloslava Bodnárová

DECEMBER

Jarmila Mináriková
Jana Schullerová
Adam Balogh

Foto: Lucia Krchnáková

**Kolegovia a kolegyne, podporte svojimi 2 % z dane činnosť Spoločnosti slovenských archivárov. Bližšie informácie a príslušné tlačivo sa nachádzajú na našej webovej stránke:
www.archivari.sk**

FÓRUM ARCHIVÁROV

Vydáva Spoločnosť slovenských archivárov

Redakčná rada: Lucia Krchnáková, Olga Kvasnicová,
Radoslav Ragač, Juraj Roháč, Gábor Strešňák

Technická úprava: Lucia Krchnáková, ŠÚBA

Jazyková úprava: Júlia Ragačová

Povolilo: MK SR 1472/96